

Het ABVV, internationale arbeidsmigraties en 'gastarbeiders' in de periode 1960-1974: internationalisme versus nationale verdediging^(*)

KATHLIJN PITTMVILS
Doctoranda in de geschiedenis
Vrije Universiteit Brussel

Behoeft een studie naar de houding van de nationale vakbonden ten opzichte van de naoorlogse internationale arbeidsmigraties een lange verantwoording? Na 1945 gingen 'gastarbeiders' onmiskenbaar een belangrijk deel van de 'Belgische' arbeidersklasse uitmaken. Het aantal vreemde (vooral 'Europese') arbeiders kende vanaf de tweede helft van de jaren '50 een gestage toename tot 1974, toen de immigratiestop werd afgekondigd.¹ De totale vreemdelingenpopulatie groeide tussen 1947 en 1970 aan met 94% en einde 1970 maakten de meer dan 716.000 migranten samen om en bij de 7% van de Belgische bevolking uit (Martens, 1973, 47; Moulaert, 1985, 68; Verbrugghe, 1974, 283). De economische expansie en de gespannen arbeidsmarkt brachten op het einde van de jaren '50 en vooral tijdens de 'golden sixties' een gevoelige uitbreiding van de tewerkstellingsmogelijkheden voor buitenlandse arbeidskrachten mee. De nagenoeg monosectoriële tewerkstelling van migranten in de mijnen maakte

(*) Dit artikel is het resultaat van een onderzoek in het kader van het politiek-historisch luik van de IUAP-37 namelijk: 'Indicatoren voor de integratie van etnische minderheden en factoren die deze integratie kunnen beïnvloeden'. Stijn Vanermen bestudeerde de houding van het ABVV ten opzichte van migraties en migranten voor de periode 1975-1986 (Vanermen, 1996). Beiden onderzoeken kunnen dan ook als complementair aan elkaar gelezen worden.

Met dank aan Els Deslé, Griet Van Meulder, Guy Vanthemsche en Els Witte voor hun kritische suggesties bij een eerdere versie van dit artikel. De verslagen van de vakkommissie van de bouw konden ingekeken worden in het archief van de Algemene Centrale, waarvoor dank aan Hans Raes. Het overige voor dit onderzoek gebruikte bronnenmateriaal werd geconsulteerd in het AMSAB te Gent. Tenzij anders vermeld komen de bronnen dan ook uit hun ABVV-archief, bundels 1036 tot en met 1039.

¹ Tussen 1960 en 1970 werden meer dan 163.000 eerste arbeidsvergunningen bij immigratie uitgereikt, met een piek in 1963, (33.158). In 1970 waren dit er nog 4.393 (Moulaert, 1985, 68; Verbrugghe, 1974, 283).

toen plaats voor hun aanwezigheid in het volledige produktiesysteem (Caestecker, 1992, 89-100; Grimmeau, 1993, 116-118).

Overigens waren het in hoofdzaak deze na-oorlogse internationale arbeidsmigraties uit de periferie van het kapitalisme (het Middellands Zeegebied) naar de zogenoemde 'welvaartsstaten' in het centrum, die vooral vanaf de tweede helft van de jaren '70 aanleiding gaven tot anti-bewegingen en de articulatie van een 'migrantenprobleem'. Met andere woorden: binnen de 'nationale' arbeidersklasse (maar ook daarbuiten) werd door sommigen met verzet en racisme gereageerd op de komst en de aanwezigheid van vreemde arbeiders en hun families. Uit recent electoraal opinie-onderzoek blijkt trouwens dat in de eerste plaats Vlamingen met een lage en/of labiele sociale status racistische programma's ondersteunen (Swyngedouw, 1992; De Witte, 1992). Dat deze tweedeling op ethnische gronden binnen de arbeidersklasse zich reflecteerde in de houding en het beleid van de arbeidsorganisaties ten aanzien van de immigratie van voornamelijk ongeschoolde werkkrachten laat zich raden.

Maar er is meer. De onrustwekkende opgang van extreem-rechts in de Westerse geïndustrialiseerde landen en de daaraan gekoppelde noties van nationalisme, racisme en xenofobie worden tegenwoordig niet langer ontkend. Op zoek gaan naar de 'historische wortels' van deze hedendaagse problemen impliceert (onder meer) dat het racisme, zoals dat gereflecteerd wordt op de arbeidsmarkt, in ideologieën en ideeën, in houdingen en acties, onderzocht moet worden in zijn specifieke historische configuraties, waarbij alle politieke actoren, en dus ook de vakbeweging, aan bod dienen te komen. In een periode als de jaren 1960, gekenmerkt door de voltooiing van het institutionele raamwerk van het sociaal overleg en door fordistische loonarbeidsverhoudingen (Dancet, 1985, 42-62; Luyten, 1995, 161-93), kan het immigratiebeleid ook niet uitsluitend als een patronale arbeidsmarkt- en differentiatiestrategie bekeken worden. De maatschappelijke positie van de buitenlandse arbeider werd immers mee bepaald door de houding en de politieke opties van de syndikaten, die trouwens vaak de eerste instanties waren waarmee de migrant in het 'gastland' in aanraking kwam.

Nochtans werden de standpunten van de vakbonden ten aanzien van migratie en buitenlandse arbeiders nog niet systematisch bestudeerd. Wat de Belgische arbeidersbeweging betreft, kon het 'migrantenbeleid' van het christelijke ACV reeds op enige aandacht rekenen (Aerts en Martens, 1976, 49 ev.), terwijl de houding van het socialistische ABVV ten aanzien van 'gastarbeiders' grotendeels buiten het onderzoeksdomein van historici, politicologen of sociologen bleef.² Wel heeft, parallel aan en in samenhang met recente politieke

² Er werden aan de Belgische universiteiten wel reeds enkele licentiaatsverhandelingen over deze problematiek geschreven (Asibu, 1983; Poncelet, 1983; Reners, 1972; Saccomano, 1981; Simon, 1981; Urberuaga, 1981).

ontwikkelingen zoals het groeiend racisme en de opmars van extreem-rechtse groeperingen, de geschiedenis van migratieprocessen, migrantengemeenschappen of ethnische minderheidsgroepen een eigen plaats op de historische agenda veroverd (Desle, Lesthaeghe en Witte, 1993). In dit artikel wordt het 'migrantendebat' binnen het ABVV onder de loep genomen: er zal getracht worden een analyse te maken van het interne en van het externe discours van de socialistische vakbond over en voor 'gastarbeiders' tijdens de periode 1960-1974.

Tweeërlei vragen komen in deze studie aan bod. Ondernemers gebruikten vreemde arbeidskrachten om de inferieure arbeidsplaatsen op te vullen, de loonkosten te drukken en zo hun winstmarges te verzekeren. Tegelijk bracht de aanwezigheid van een goedkoop buitenlands industrieel reserveleger een verdeling van de 'nationale' arbeidersklasse en een ondermijning van haar eisen mee (Cohen, 1987, 116 ev.; Moulaert en Martens, 1982, 77-98). De georganiseerde arbeidersbeweging kon tegenover een dergelijke politiek uiteraard niet onverschillig blijven. Centrale vraag hierbij is of het ABVV de rekrutering van vreemde arbeiders trachtte tegen te gaan, dan wel de integratie van deze nieuw aangekomenen in de beweging vooropstelde. Hield het ABVV als socialistische vakbond doelbewust en consequent vast aan het principe van de internationale solidariteit of was er integendeel sprake van onbewuste, impliciete of eventueel zelfs expliciete uitingen van vooroordelen of van het instandhouden van discriminatie jegens migranten op ethnisch-rationale gronden? Hier zal betoogd worden dat het ABVV de aanwerving van immigranten voor gedevaloriseerde jobs in het secundaire segment van de arbeidsmarkt als principe slechts in beperkte mate en in bepaalde omstandigheden contesteerde en ook niet systematisch de integratie van 'gastarbeiders' in de arbeidersbeweging als prioritaire doelstelling vooropstelde. In zekere zin hanteerde het ABVV zelfs een patronale logica bij de legitimering van het door patronaat en regering gevoerde immigratiebeleid, en garandeerde zo dus in feite mede de voorwaarden voor de functionele inschakeling van vreemde arbeidskrachten in de kapitalistische produktiewijze. Een tweede vraag is deze naar de praktijk van de socialistische vakbond voor migranten. Welke initiatieven werden voor deze doelgroep ontplooid? Hield het ABVV daarbij rekening met de specifieke arbeids- en levensomstandigheden en met de achterstandspositie van bepaalde ethnische groepen? We zullen zien dat het ABVV, en vooral haar professionele centrales, wel verscheidene, doch vooral ongecoördineerde initiatieven op het getouw zette en met de specifieke situatie van 'gastarbeiders' daarbij amper rekening hield.

Dit artikel is als volgt opgebouwd. Na een beeld geschetst te hebben van de graad van aansluiting van vreemde arbeiders bij het ABVV, analyseren we discours én praktijk van de vakbond met betrekking tot migratie en buitenlandse arbeiders. Bij wijze van case-studie bekijken we daarna de positie van de Algemene Centrale (AC) afzonderlijk. Vervolgens komt de dienstverlening

voor migranten aan bod en tot slot zal getracht worden enkele conclusies te formuleren met betrekking tot het ABVV, internationale arbeidsmigraties en 'gastarbeiders' in de periode 1960-1974.

1. GASTARBEIDERS IN HET ABVV

Dit artikel aanvangen door een beeld te schetsen van het aantal bij het ABVV aangesloten vreemde arbeiders leek ons zeker geen overbodige luxe. De literatuur noch de ledenadministratie van de vakbond gaven voor de door ons onderzochte periode exacte cijfers. Diverse auteurs beklemtonen wel dat migranten zich omwille van de kosten van het lidmaatschap, de afwezigheid van een syndikale traditie en/of arbeidersorganisaties in het land van herkomst en eventueel ook de wantrouwige houding van de Belgische arbeiders(beweging) niet gemakkelijk bij een vakbond aansloten (Aerts en Martens, 1976, 87; Bastenier en Targosz, 1991, 49; Phizacklea en Miles, 1980, 90 ev.). In 1968 schatte het ABVV het aantal buitenlandse leden op 35.000 à 40.000.³ Op de zowat 750.000 leden die de socialistische vakbond in de tweede helft van de jaren 1960 telde, vertegenwoordigden de 'gastarbeiders' dus zo'n 5%, maar wanneer we enkel het aantal aangesloten arbeiders als uitgangspunt nemen, liep het aandeel van migranten in de vakbond op tot 7 à 8%.⁴ Het relatief aandeel van vreemdelingen in de beroepsbevolking was toen 6,8% (Moulaert, 1979, 196). Of met andere woorden: het procentueel aantal buitenlandse arbeiders aangesloten bij het ABVV weerspiegelde grosso modo het aandeel van de vreemde arbeiders in de beroepsbevolking. In 1967 waren er meer dan 193.000 mannelijke en vrouwelijke vreemde arbeiders in België, tussen de 18% en 21% van hen waren bij het ABVV aangesloten. Dit lijkt op het eerste zicht althans relatief veel te zijn, maar deze percentages worden enigszins gerelativeerd als we weten dat de syndikalisatiegraad in België in 1972 tot 71% opliep (Arcq en Neuville, 1987, 20-23). In 1973 schatte het ABVV het aantal aangesloten vreemde leden dan weer op 60.000, dit wil zeggen: zo'n 6,7% van het totaal aantal leden en haast 11% van de bij het ABVV aangesloten arbeiders. Van de totale allochtone beroepsbevolking was nu om en bij de 24% bij het ABVV gesyndikeerd.⁵ We beschikken niet over gedetailleerde regionale en sectoriële indicatoren over syndikalisatiegraad. De gewesten Brussel en Limburg telden

3. Note pour Cde. G. Debunne, de W. Dehnel, 26 juli 1968 (nr.1036).

4. We komen aan een percentage van 5% wanneer we zowel de 500.032 arbeiders, 71.178 bedienden en nog eens 174.257 leden in de openbare diensten samentellen (Arcq en Neuville, 1987, 6-7).

5. In 1971 lagen deze aantallen respectievelijk op 547.534, 106.289 en 209.049. Voor de cijfers: Arcq en Neuville, 1987, 6-7.

in 1967 veruit het meest 'gastarbeiders' onder hun leden: het ging hier om respectievelijk zo'n 4 à 5.000 en 5.140 migranten. In het Limburgse vertegenwoordigden zij 25% van de vakbondsleden. Verder kan het aantal bij het ABVV aangesloten vreemde arbeiders eerder klein genoemd worden.⁶ De vakbond verklaarde deze relatief geringe aansluitingsgraad als volgt:

"Ce phénomène s'explique partiellement par le manque de formation syndicale chez certains groupes nationaux ainsi que par le fait qu'une partie non négligable des étrangers travaille dans la domesticité, services de nettoyage et dans des petits firmes, étant ainsi isolés et ne possédant pratiquement pas de contacts avec l'extérieur. Les ressortissants des pays ou des mouvements politiques socialistes et syndicaux existent depuis plusieurs années sont en majeure partie inscrits à la FGTB."⁷

2. HET 'MIGRANTENBELEID' VAN HET ABVV: DISCOURS VERSUS PRAKTIJK

Dat de aanwerving van migranten door ondernemers beschouwd kan worden als een patronale arbeidsmarktstrategie, om in tijden van hoogconjunctuur de nodige arbeidskrachten aan te werven voor gedevaloriseerde jobs, het loonniveau te drukken en dus een zo hoog mogelijke meerwaarde te bekomen, stelden we reeds eerder. De toename en structurele wijziging van het arbeidsaanbod met vreemde werkkrachten die niet vertrouwd waren met de vigerende arbeidsverhoudingen, betekende daarenboven een onmiskenbare verzwakking van de positie van de 'nationale' arbeidersklasse. Met andere woorden: met behulp van niet-Belgische arbeiders trachtte het patronaat de krachtsverhoudingen in haar voordeel om te buigen (Aerts en Martens, 1976, 49-50; Cohen, 1987, 116 ev.; Moulaert en Martens, 1982, 77-98). Het is dus niet onbelangrijk na te gaan welke strategieën arbeiders en hun vertegenwoordigende vakorganisaties ontplooiden tegenover deze patronale strategie van arbeidsmarkt-konkurrentie. Zij konden zich verweren door wat de Webbs "*the device of restriction of numbers* en *the device of the common rule*" genoemd hebben: streven naar een beperking van het aantal buitenlandse arbeiders en/of naar gelijke arbeidsvoorwaarden. In de literatuur wordt wel eens gesteld dat de vakbonden de komst van vreemde arbeiders na W.O. II niet konden verhinderen en dat er daarom niets anders opzat dan gelijke lonen en gelijke behandeling te eisen. Hierbij stond dan de mobilisatie, vorming en organisatie van migranten

⁶ Er waren 252 aangesloten buitenlandse arbeiders in Gent, 33 in Turnhout, 37 in Leuven, 20 in Aalst en 12 in Dendermonde. Nota aan Major, antwoorden van de gewesten, 20 januari 1967 (nr.1036).

⁷ D/1990/01: B29, 1972-1979 (nr.1039).

voorop (Martens, 1994, 538; Van de Velde en Van Velzen, 1980, 168-69; De Gregorio, 1995, 612). Hier zal nagegaan worden of het ABVV zich verzet heeft tegen de aanwerving van vreemde arbeidskrachten, dan wel hun integratie in de beweging vooropstelde en de gelijkheid van behandeling als *conditio sine qua non* voor de aanvaarding van 'gastarbeiders' naar voor heeft geschoven.

2.1. Controle en regulering

Veeleer dan zich radikaal en principieel te verzetten tegen de aanwerving van buitenlandse arbeidskrachten, bleek het ABVV tijdens de 'gouden' jaren zestig voorstander te zijn van een gereguleerde, gecontroleerde immigratie (Aerts en Martens, 1976, 54-55; Dehnel, 1964, 37; Ducoli en Panceira, 1977, 617-628).⁸ Ook in andere Europese landen stelden de vakorganisaties het aanwerven van vreemde arbeiders zelf nauwelijks ter discussie (Bastienier en Targosz, 1991, 13; Castles en Kosack, 1973, 129 ev.). De vakbonden konden controle uitoefenen op de patronale rekruteringen via de Driedledige Commissie voor de Vreemde Arbeidskrachten.⁹ Het was bijvoorbeeld sprekend dat het gewest Gent-Eeklo in 1963 (er waren toen in deze regio overigens nauwelijks buitenlandse arbeiders) in de eerste plaats het "lichtzinnig" overbrengen van vreemde arbeidskrachten hekeld.¹⁰ Jacques Yerna pleitte op het Nationaal Bureau in 1966 voor een strikte controle op de toekenning van arbeidsvergunningen, "*want de helft van de vreemde arbeiders verblijven steeds in België als toerist*".¹¹ De 'spontane' immigratie van 'toeristen' zou, aldus het ABVV, talrijke problemen veroorzaken: een overvloed aan niet-gekwalficeerde arbeidskrach-

⁸. Dit standpunt was overigens niet nieuw: reeds op het ABVV-congres van 1926 werd geopteerd voor een regulering van de migratiestromen (Caestecker, 1984, 3-4, 32-41). Tijdens de jaren dertig trachtte de nationale vakbondsleiding met een eensluidend standpunt de patronale willekeur inzake immigratie aan banden te leggen (Vanthemsche, 1989, 193-196).

⁹. Het ABVV vertoonde binnen de Driedledige Commissie voor de Vreemde Arbeidskracht (vanaf 1968 de Adviserende Raad voor de Immigratie) een verschillende belangstelling en werkzaamheid dan het ACV: de socialistische afgevaardigden dienden beduidend minder agendapunten of klachten in (Aerts en Martens, 1976, 62-63; Desle, 1992, 248; Poncelet, 1983, 57 ev.; Verbrugge, 1974).

¹⁰. Zo stelde dit gewest: "*Vooraleer op een onzinnige wijze, zonder arbeidszekerheid van zeer lange duur, honderden Algerijnen, Marokkanen en Turken naar onze nijverheidscentra te brengen, hebben wij het recht te vragen of alle mogelijke middelen zijn aangewend om de nog beschikbare en geschikte werklozen te werk te stellen. (...)*" De Werker, 14 december 1963.

¹¹. De term 'toerist' werd gebruikt als een technische term om die migranten aan te duiden die zonder voorafgaande verblijfs- of arbeidsvergunning naar België kwamen. Verslagen Nationaal Bureau, 17 mei 1966.

ten, moeilijkheden om zelfs in een economisch gunstige periode een betrekking te vinden, gebrekkige medische controles, nadelige arbeidscontracten, slechte en ontoereikende huisvesting en onvoldoende sociale bijstand. Wel werd een strenge toepassing van artikel 3 van het KB van 31 maart 1936, dat het systeem van de individuele, dubbele en voorafgaande arbeidsvergunningen regelde, als cruciale voorwaarde voor een soepele immigratiepolitiek naar voor geschoven.¹² Het ABVV verwoordde haar standpunt in 1969 als volgt:

“La FGTB ne s’oppose pas à l’emploi d’une main-d’oeuvre dite étrangère dans notre pays mais elle entend éviter la constitution d’un nouveau prolétariat qui serait considéré comme un volant conjuncturel de main-d’oeuvre par les entreprises. Nous réclamons la mise en place d’une politique d’immigration (...). La FGTB pense que l’immigration doit à l’avenir être menée exclusivement par les voies officielles et répondre aux besoins de notre économie.”¹³

De immigratie van buitenlandse arbeidskrachten diende voor het ABVV dus afgestemd te worden op de situatie op de nationale arbeidsmarkt. De euforie van de ‘volledige’ tewerkstelling en de economische expansie van de jaren ‘60 maakten immers dat de vakbonden toen geen problemen zagen in een soepele immigratiepolitiek die de industrie aan voldoende arbeidskrachten hielp (Caestecker, 1992, 100; Martens, 1973, 79-81; Van Amersfoort, 1974, 185). Want: *“het immigratiebeleid is een luik van een beleid van economische groei”*.¹⁴ Het ABVV-bureau stelde dan ook dat de immigratiepolitiek moest bediscussieerd worden in het Nationaal Comité voor de Economische Expansie.¹⁵ In mei 1968 pleitten de ABVV-vertegenwoordigers in de Adviserende Raad voor de Immigratie voor het opstellen van een gedetailleerd economisch expansieprogramma, waarbij aangeduid zou worden welke streken en sectoren beroep konden doen op buitenlandse arbeiders, en *“voor een georganiseerde immigratie vanuit centra in het buitenland opgericht, omdat hierdoor de immigratie kan georganiseerd worden volgens de werkelijke behoeften van de economie (...)”*.¹⁶ De oprichting van dergelijk rekruteringscentra was voor het ABVV prioritair en werd vooral vanaf 1966 herhaaldelijk op de agenda van het Bureau werd gebracht. Deze centra dienden paritair of zelfs volledig door de vakbonden beheerd te worden.¹⁷

¹² Nota aan de leden van het Bureau, 27 mei 1966, Adviserende Raad voor de Immigratie bespreekt immigratiepolitiek (nr. 1036).

¹³ Note au Cde. Debunne, 13 juni 1969 (reeks Migranten, 48).

¹⁴ Nota aan de leden van de Commissie voor de Gastarbeiders, Brussel, 12 februari 1970 (1038).

¹⁵ Verslagen Nationaal Bureau, 7 juni 1966.

¹⁶ Nota aan de leden van het Bureau, 9 mei 1968.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld de discussies op het Nationaal Bureau, 8 september 1966 of 17 mei 1966. Naar eigen zeggen drong de vakbond reeds in 1961 aan op de inrichting van officiële

Het ABVV-standpunt met betrekking tot migratie en 'gastarbeiders' onderging een duidelijke radicalisering onder invloed van de verslechterende economische conjunctuur vanaf het einde van de jaren 1960.¹⁸ De vertraging in de kapitalistische groei vanaf 1968 en bovenal de recessie van het begin van de jaren 1970, ging gepaard met een degradatie van de exploitatievoorwaarden en met een toenemende dualisering van de arbeidsmarkt, waarvan vooral de kneedbare en goedkope buitenlandse arbeidskrachten de gevolgen droegen (Meynen, 1991, 323). Er valt trouwens een verband te onderkennen tussen conjuncturele economische moeilijkheden enerzijds en het definiëren van de 'gastarbeider' als 'lastarbeider' anderzijds; selectiemechanismen werken in periodes van crisis doorgaans scherper voor sociaal zwakke groepen (De Moffarts, 1989, 24). Zo kwamen de vakbonden ook tijdens de crisis van de jaren 1930 op voor een beperking van het aantal migranten: deze mochten geen "*konkurrentie voor de Belgische werknemers*" vormen (Aerts en Martens, 1976, 54-55; Caestecker, 1984, 32-41; Ducoli en Panceira, 1977, 617-628). In mei 1968 al kantte het ABVV zich onder druk van de groeiende werkloosheid

"tegen elke spontane immigratie vanuit landen die traditioneel arbeidskrachten aan België leverden ten gevolge van de conjunctuurwerkloosheid en de structurele moeilijkheden in sommige sectoren".

Voor het eerst eiste de vakbond dat de kosten van de migratie volledig zouden gedragen worden door de patroons die vreemdelingen in dienst namen.¹⁹ Maar het was vooral vanaf einde 1968 dat er binnen het ABVV geopteerd werd voor een drastische afremming van de immigratie. De Centrale voor de Mijnwerkers wilde de migratie van 'gastarbeiders' voor de mijnen zelfs hele-

diensten in de immigratielanden, om de kandidaat-'gastarbeiders' in staat te stellen met "*kennis van zaken*" een beslissing in verband met hun migratie te nemen, de bedrijvigheid van "*ronselars van arbeidskrachten*" te stoppen en een selectie van arbeiders door te voeren (Nota aan de leden van het Bureau, 27 mei 1966: adviserende Raad voor de Immigratie bespreekt immigratiepolitiek, 367; Nota aan de leden van het Bureau, 9 mei 1968; Verslagen Nationaal Bureau, 14 mei 1968). Het ACV stond een combinatie van georganiseerde migratie (via centra) met spontane migratie (voor specifieke sectoren) voor (Verslagen Nationaal Bureau, 7 juni 1966).

¹⁸. S. Vanermen deed een gelijkaardige vaststelling voor de crisisperiode vanaf 1974 (Vanermen, 1996, 11).

¹⁹. Het ACV was voorstander van financiering via een paritair fonds, waarin zowel het patronaat als de migrerende arbeiders een bijdrage zouden storten. Nota aan de leden van het Bureau, 9 mei 1968. Het Bureau sprak zich uit voor een afremming van de immigratie en voor het controleren van de rekruteringscentra door patroons en vakbonden. Verslagen Nationaal Bureau, 14 mei 1968.

maal stopzetten.²⁰ Begin 1969 werd door het Nationaal Bureau opnieuw het verzet beklemtoond tegen

“ieder niet verantwoord en thans ongepast immigratiebeleid alsmede tegen het klandestien binnenkomen van immigranten, bron van onregelmatige arbeid”.

Ook nu koppelde de vakbond het immigratiebeleid aan de situatie op de arbeidsmarkt, zij het in enigszins andere termen dan voordien:

“vreemde arbeiders mogen slechts toegelaten worden indien een bepaalde industrie of streek er wérkelijk behoefte aan heeft. In geval van werkloosheid is immigratie onverantwoord. De belangen van onze economie van de streken en van onze arbeiders moeten gevrijwaard worden.”²¹

Vreemde arbeiders werden doorgaans harder getroffen door de economische crisis en de werkloosheid die ermee gepaard ging dan hun Belgische collega's (Vandewalle, 1979, 138-140; Witte, 1992, 21-22). Desalniettemin ging de socialistische vakbond in toenemende mate de Belgische arbeiders beschermen tegen de 'concurrentie' van buitenlanders op de arbeidsmarkt. Het ABVV eiste reeds in 1966 dat

“bij werkloosheid de vreemdelingen op gelijke voet gesteld worden met de Belgische arbeiders ... om te vermijden dat de vreemde arbeiders aan het werk blijven als de Belgen werkloos zouden zijn.”²²

Amper een jaar later werd met voldoening gekonstateerd dat de immigratie werd afgeremd, want

“men mag er in geen geval toe komen dat geduld wordt dat Belgische arbeiders werkloos worden ten voordele van gastarbeiders wier verblijf in België niet strookt met de wettelijke bepalingen.”²³

Er werd hier dan wel een zekere nuance aangebracht – het ging 'alleen' om die migranten die wettelijk niet in orde waren – maar de vakbond verdedigde zo de werkzekerheid van vreemde arbeiders in elk geval niét. Integendeel, het ABVV beschouwde hen de facto als tweederangsarbeiders, die in geval van werkloosheid eerst ontslagen moesten worden.

20. Verslagen Nationaal Bureau, 10 december 1968.

21. De Werker, 22 maart 1969.

22. Verslagen Nationaal Bureau, 24 mei 1966.

23. Verslagen Nationaal Bureau, 28 februari 1967.

Anderzijds werden de in België aanwezige migranten wel door het ABVV in bescherming genomen; een ommekeer in de economische conjunctuur kon een discriminerende politiek ten aanzien van de reeds in België verblijvende vreemde arbeidskrachten niet verrechtvaardigen. Zoals George Deburne zei op een vergadering van het Bureau einde 1968:

"In de huidige toestand dient men alleszins sommige maatregelen te treffen tot afremming ten opzichte van de nieuw aangekomenen. Men mag geen maatregelen treffen die tot resultaat hebben de arbeiders te verjagen op wie men een beroep heeft gedaan toen wij in een andere toestand verkeerden."²⁴

Vanuit die optiek verzette de vakbond zich dan ook tegen de uitwijzing van 'gastarbeiders'.

"Iedereen zal begrijpen dat het om humanitaire en sociale redenen onmogelijk is die arbeiders het land uit te wijzen. Wij hopen dat de Belgische arbeiders, die oordelen dat het werk eerst aan de Belgen toekomt, genoeg sociaal gevoel zullen hebben om ons standpunt bij te treden. Wij hebben verplichtingen tegenover de vreemde arbeiders, die ons zwaar en ongezonder werk kwamen doen. Of zouden we hen slechts misbruikt hebben in ons voordeel om hen nadien te verstoten?"²⁵

2.2. Een strijd voor gelijke rechten?

Geen radicaal verzet dus tegen de rekrutering van vreemde arbeiders tijdens de jaren '60, maar een pleidooi voor een gereguleerde en gecontroleerde immigratie. Schoof het ABVV dan de eis voor gelijke rechten naar voor? En zo ja, kristalliseerde de strijd voor gelijke rechten voor migranten zich rond concrete discriminaties of achterstandsposities in de diverse sferen van het maatschappelijk leven en/of werd zij als algemeen principe binnen een meer globale maatschappijvisie aangehaald?

Dat het ABVV zich als arbeidsorganisatie in de eerste plaats inliet met de achtergestelde positie van migranten op diverse direct met arbeid gelieerde terreinen, lijkt niet meer dan logisch. De ethnostratificatie van de arbeidsmarkt, waarbij specifieke ethnische en/of nationale arbeidersgroepen in specifieke sectoren (Italianen in de mijnen bijvoorbeeld) tewerkgesteld werden en de aanwezigheid van bepaalde nationaliteiten in bepaalde beroepen congruent bleek te zijn met de status en de hiërarchie die aan deze beroepen werd toegekend, kan onmogelijk los gezien worden van de institutionele regulering van de vreemdelingentewerkstelling en het conjunctureel tewerkstellingsbeleid (Martens en Denolf, 1991, 443-467). De toetreding van 'gastarbeiders' tot de

²⁴. Verslagen Nationaal Bureau, 10 december 1968. Zie ook: De Werker, 8 maart 1969.

²⁵. De Werker, 22 maart 1969.

arbeidsmarkt was niet vrij, zij moesten immers beschikken over een arbeidskaart, waarvoor een voorafgaande dubbele machtiging door het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid vereist was. De werkvergunning 'B' gold slechts voor een bepaalde patroon, voor een welbepaald beroep in een bepaalde sector en voor een bepaalde duur en kon pas na verloop van tijd (5 jaar) omgezet worden in een arbeidskaart 'A' voor onbeperkte duur en niet gebonden aan een sector (Grimmeau, 1993, 116-117; Hullebroeck, 1993, 127-146; Martens en Denolf, 1991, 451-452). Voor de socialistische vakbond was de kwestie van de arbeidsvergunningen zonder twijfel essentieel. We beklemtoonden al eerder dat zij vastberaden opteerde voor een nauwgezette controle op de vereiste voorafgaande dubbele machtiging. De door het Ministerie van Arbeid in 1968 voorgestelde verlenging van de termijnen voor de toekenning van kaart 'A' met één jaar, werd door het ABVV niet ondersteund: de nieuwe immigratie zou zo niet beperkt worden.²⁶ De arbeidsvergunning van de buitenlandse arbeider werd automatisch overgedragen op de inwonende echtgenote en kinderen. Het Nationaal Bureau van het ABVV drong in mei 1969 aan op het uitwerken van een nieuwe regeling hieromtrent, waarbij kinderen ouder dan 15 jaar bij immigratie een arbeidskaart dienden aan te vragen, *"om te verhinderen dat de uitreiking van een arbeidskaart aan de vader de onmiddellijke verkrijging van meerdere arbeidskaarten tot gevolg heeft"*.²⁷ De houders van een arbeidsvergunning B konden zich niet vrij bewegen op de arbeidsmarkt. In mei 1969 oordeelde het Bureau dat de mobiliteit van buitenlandse arbeiders moest vergemakkelijkt worden ... voor onvrijwillig werklozen en in sectoren met een tekort aan arbeidskrachten.²⁸ Of: buitenlandse arbeiders mochten tewerkgesteld worden in die sectoren die door de Belgen verlaten werden. Door migranten 'vrij' te laten deze slechtbetaalde, gedevaloriseerde jobs in te nemen werd echter niet zozeer hun mobiliteit bevorderd, als wel de tewerkstelling van Belgische arbeiders in de geschoolde, beter betaalde en dus ook meer gegeerde jobs gevrijwaard. Het moge dus duidelijk zijn dat de socialistische vakbeweging vasthield aan een strenge toepassing van het systeem van de arbeidsvergunningen om controle uit te oefenen op de tewerkstelling van vreemde arbeiders in de 'nationale' industrie, de rekrutering van 'toeristen' en zodoende ook het totaal aanbod aan 'gastarbeid' te beperken en dus in essentie de scheiding tussen de arbeidsmarkten van autochtone en allochtone arbeiders te bewerkstelligen.

²⁶. Verslagen Nationaal Bureau, 10 december 1968 en 4 maart 1969.

²⁷. Verslagen Nationaal Bureau, 13 mei 1969.

²⁸. Idem. Ook tijdens de jaren '50 verklaarden de bonden zich akkoord met rekruteringen in het buitenland indien de vreemde arbeidskrachten werden tewerkgesteld in sectoren die door de Belgen werden verlaten (Desle, 1992, 245).

We stelden reeds eerder dat de vakorganisaties in periodes van werkloosheid de Belgische arbeiders trachtten te beschermen tegen de 'concurrentie' van migranten, terwijl de aanwerving van buitenlandse arbeidskrachten net vergemakkelijkt werd bij een gespannen arbeidsmarkt. In die zin werd in maart 1969, in een context van de zich aandienende crisis, door de socialistische en uit het ABVV afkomstige (!) minister van Arbeid, Louis Major, voorgesteld om de houders van een arbeidskaart B of C tot zestig dagen na het verstrijken van hun vergunning een werkloosheidsvergoeding uit te keren. In principe kwam dit voorstel neer op uitwijzing na zestig dagen werkloosheid (Aerts en Martens, 1976, 79; Moulaert, 1979, 832-833). Het ABVV schoof in mei de reglementering van de werkloosheid als prioritair naar voor, want er moest belet worden dat *"een gastarbeider ten onrechte werkloosheidsuitkeringen kan genieten"*.²⁹ Het Bureau verzette zich daarentegen formeel wel tegen de beperking van de periode tijdens welke vreemde arbeiders recht hadden op een werkloosheidsvergoeding, omdat *"de gastarbeiders op gelijke voet met de Belgische werknemers dienen gesteld te worden"*.³⁰ Vanuit het gewest Brussel werd in april 1969 autonoom een briefkaartenactie gevoerd tegen de uitwijzing van werkloze gastarbeiders met hun gezin. Het Nationaal Bureau oordeelde echter dat een dergelijke actie

*"enkel tot doel had moeilijkheden aan een socialistisch minister te berokkenen en enkel tot resultaat heeft de geesten aan beide zijden nog meer op te hitsen. Daarenboven: in feite betreft het hier een zo gering aantal werknemers dat men zich kan afvragen waarom een campagne op touw gezet werd die zulke zware gevolgen kan hebben."*³¹

Dat het ABVV niet echt volhardend was in haar protest tegen de maatregelen van L. Major bleek dus snel, en werd des te duidelijker bij de quasi unanieme goedkeuring (één onthouding) van de werkloosheidsreglementering voor migranten nauwelijks een maand later. 'Gastarbeiders' verloren daarbij hun recht op uitkering na 60, 120 of 180 dagen werkloosheid, al naargelang zij één, twee of drie jaren tewerkgesteld waren.³² Opdat vreemde arbeiders niet langer bereid zouden zijn tegen om het even welke voorwaarden aan het werk te gaan, was een herziening van de werkloosheidsreglementering, waarbij elke vorm van discriminatie zou worden opgeheven, nochtans noodzakelijk.

²⁹. Verslagen Nationaal Bureau, 13 mei 1969.

³⁰. De Werker, 22 maart 1969; Verslagen Nationaal Bureau, 11 februari 1969.

³¹. Verslagen Nationaal Bureau, 22 april 1969. Met betrekking tot de standpunten van het Brusselse gewest in het algemeen kan gezegd worden dat deze op diverse punten andere klemtonen legde dan de stellingnames die op het Nationaal Bureau werden ingenomen (De Schutter, 1978).

³². Verslagen Nationaal Bureau, 13 mei 1969.

Opnieuw formeel hanteerde het ABVV trouwens volgende algemene uitgangspunten met betrekking tot de sociale zekerheid voor migranten: gelijkheid van behandeling, totalisatie van de periodes van bijdragen en prestaties, uitvoer van zekere prestaties naar het land van herkomst.³³

Ook het nieuwe typekontraat, dat in 1970 door (opnieuw) L. Major werd voorgesteld, zou een drastische beperking van de wettelijke immigratiemogelijkheden met zich brengen: buitenlandse arbeiders konden dan voortaan slechts aangeworven worden in periodes van hoogconjunctuur voor maximum twee jaar, waarna ze naar hun land van herkomst moesten terugkeren. Dit zou impliceren dat migranten via hun arbeid wel bijdroegen aan de sociale voorzieningen, maar geen aanspraak konden maken op een werkloosheidsvergoeding en haast onmogelijk nog een arbeidsvergunning 'A' konden bekomen (Aerts en Martens, 1976, 79-80). Dit discriminerende typekontraat werd door het Nationaal Bureau zonder meer goedgekeurd en zelfs voorgesteld als een garantie voor de betrekking van de 'gastarbeider'.³⁴ Vanuit niet toevallig de centrales die het meest met migranten te maken hadden (AC, CMB, Mijncentrale) werd er zelfs de aandacht op gevestigd dat

"met voorzichtigheid moet worden gehandeld want het zou niet opgaan dat men het contract zou interpreteren in die zin dat men waarborgen geeft van werkgelegenheid aan de gastarbeiders gedurende 1 jaar, terwijl men in dezelfde onderneming Belgische arbeiders zou ontslaan."³⁵

Het voorgaande in acht genomen, zal het niemand waarschijnlijk nog verbazen dat de vakbond de kwestie van de politieke rechten (gemeentelijk en/of parlementair stemrecht) voor migranten volledig buiten beschouwing liet. Het is anderzijds wel verwonderlijk dat de arbeidsorganisatie gelijk stemrecht voor migranten in de sociale verkiezingen klaarblijkelijk al evenmin in haar eisenprogramma opnam.³⁶ Nochtans had de wet van 1948 beperkende voorwaarden voor buitenlandse arbeiders bij de sociale verkiezingen ingesteld. In de loop van de jaren zestig (de wetten van 1963 en 1967) werden de verkiesbaarheidsvoorwaarden voor migranten enigszins versoepeld en de wet van 1971 hief uiteindelijk de (formele) discriminaties tussen Belgen en vreemdelingen op:

³³. Verslagen Nationaal Bureau, 14 mei 1968; Avant-Projet: note concernant les revendications au sujet de la sécurité sociale en faveur des travailleurs migrants occupés en Belgique, mei 1968 (nr.1037).

³⁴. De Werker, 11 december 1971.

³⁵. Verslagen Nationaal Bureau, 9 december 1969 en 6 januari 1970.

³⁶. Voor een bespreking van de tussenkomsten van het ABVV rond sociaal en politiek stemrecht voor migranten in de periode na 1975 verwijzen we naar het rapport van S. Vanermen (Vanermen, 1996, 20 ev).

elke arbeider moest voortaan drie maanden in de onderneming tewerkgesteld zijn om stemrecht te hebben en twaalf maanden om verkiesbaar te zijn (Gijssels, 1988, 151-152). Pas in december 1970, toen Louis Major een wetsontwerp indiende dat de voorwaarden om zich kandidaat te stellen voor de sociale verkiezingen eenvormig maakte voor Belgische en vreemde arbeiders, toonde het ABVV – aldus onze bronnen – zich enthousiast voor deze hervorming.³⁷ Er kan dus alleszins niet gesteld worden dat het ABVV hier een voortrekkersrol speelde.

Kortom, het is frappant dat het ABVV door haar tussenkomsten in de praktijk een aantal fundamenteel discriminerende maatregelen ondersteunde. Nochans was de zwakke legale positie van migranten een belemmerende factor voor hun participatie aan de arbeidersbeweging en de klassenstrijd in het 'gastland' (Castles en Kosack, 1973, 125). Maar ogenschijnlijk in tegenspraak met haar steun aan discriminerende maatregelen, betoonde het ABVV zich formeel, en dan vooral in haar externe discours over en voor 'gastarbeiders', wel solidair met de vreemde arbeiders. Reeds op het congres van december 1965 werd volgende resolutie aangenomen:

"Het Congres bevestigt zijn stelling dat de buitenlandse arbeiders op voet van volledige gelijkheid met de Belgische arbeiders moeten behandeld worden. Het Congres gaat de verbintenis aan, zoals in het verleden, de loon- en arbeidsvoorwaarden der buitenlandse arbeiders te verdedigen en hen te helpen bij de oplossing van hun problemen op sociaal gebied."³⁸

Maar het was vooral vanaf het begin van de jaren '70 dat de discriminatie jegens migranten in toenemende mate en steeds openlijker werd gecontesteerd, zonder dat evenwel het basisonderscheid Belgen – niet-Belgen in vraag werd gesteld. Het eisenprogramma van 1971 bevatte

"gelijkheid voor de gastarbeiders zonder onderscheid van nationaliteit, belijdenis of ras; oplossing voor hun specifieke problemen: onthaal, huisvesting, administratieve faciliteiten, aanpassingsmaatregelen aan het arbeids- en leefmilieu, maatregelen inzake schoolaanpassing voor de kinderen, tewerkstellingsbeleid, promotie."³⁹

Op het Congres van 21 en 22 januari 1972 werd volgende motie goedgekeurd:

"Het ABVV eist een humaner beleid voor de gastarbeiders en de vluchtelingen. In het bijzonder eist het de afschaffing van alle discriminerende maatregelen waarvan

³⁷. De Werker, 12 december 1970.

³⁸. Resolutie met betrekking tot de buitenlandse arbeiders, Congres december 1965 (nr. 1036).

³⁹. De Werker, 13 februari 1971.

de vreemdelingen, wegens de xenofobe houding van een deel van de bevolking, het slachtoffer zijn."⁴⁰

In 1974 tenslotte luidde het:

"Onze vakbond heeft zich steeds bekommerd om het lot van de talrijke gastarbeiders die in ons land werkzaam zijn. Wij zijn voorstander van het afschaffen van gelijk welke vorm van discriminatie en van het verlenen van dezelfde rechten als waarover onze eigen arbeiders beschikken."⁴¹

Dit vertoog contrasteert scherp met de concrete interventies van de socialistische vakbond, die de discriminerende politiek ten aanzien van migranten ondersteunde en dus mede bewerkstelligde.

2.3. Vakbond versus patronaat?

Tweeërlei argumenten ondersteunden het ABVV-pleidooi voor een gereguleerde en gecontroleerde immigratie. Eerst en vooral beschouwde de vakbond migratie in de loop van de jaren zestig impliciet nog als een tijdelijk fenomeen dat moest beantwoorden aan een even tijdelijke economische behoefte (Martens, 1973, 179). Alleen al het courante gebruik van termen als 'gastarbeider' en 'migrant' voor de laaggeschoolde buitenlandse arbeidskrachten uit de perifere Zuid Europese en mediterrane gebieden, wijst op het veronderstelde tijdelijke karakter van hun verblijf.⁴² Dat deze idee van tijdelijkheid in stand gehouden werd om het sociale en kulturele probleem van de migranten niet ernstig te nemen en daarenboven de discriminatie in de praktijk versluierde, laat zich raden (Aerts en Martens, 1976, 55; Desle, 1990, 413; Ducoli en Panceira, 1991, 618; Entzinger, 1982; 34-35). Getuige daarvan ook de uiterst geringe aandacht voor 'gastarbeiders' in de periode voor 1967/68 in *De Werker* en andere publikaties, op de vergaderingen van het Nationaal Bureau en Congressen. Vanaf het einde van de jaren '60, begin de jaren '70 werd voor het ABVV duidelijk dat deze 'gastarbeiders' blijvend deel gingen uitmaken van de 'nationale' arbeidersklasse. De socialistische vakbond kwam nu dan ook tot het inzicht dat het idee dat

⁴⁰. Voorstel van motie, Kongres van het ABVV van 21 en 22 januari 1972 (nr.1038).

⁴¹. *De Werker*, 13 juli 1974.

⁴². Terwijl de term 'immigrant' duidt op iemand die zijn migratie heeft voltooid, blijft voor een 'migrant', een eufemisme voor het met negatieve connotaties beladen en inaccuraat 'gastarbeider', de optie open om opnieuw te vertrekken (Blommaert en Verschuere, 1992, 36; Witte, 1993, 15-16).

“het terugsturen van vreemde arbeidskrachten de inheemse werklozen werk bezorgt radicaal verkeerd is. Zij aanvaardden taken die door de inheemse werknemers niet meer gegeerd worden.”⁴³

In deze context werd familiale hereniging door het ABVV, zij het in weinig enthousiaste termen, getolereerd.⁴⁴ De overheid van haar kant promootte nochtans reeds vanaf het begin van de jaren zestig de gezinshereniging en dus de definitieve vestiging van migranten (Hullebroeck, 1993, 141). Ten tweede aanvaardde het ABVV de facto het patronale argument van het tekort aan (ongeschoolde) arbeidskrachten als absolute behoefte. We toonden reeds aan dat de socialistische vakbond opteede voor een immigratiepolitiek afgestemd op de conjuncturele, regionale of sectoriële behoeften van de economie. In het kader van de zich consoliderende ‘welvaartsstaat’ was er evenwel niet zozeer een *absoluut* tekort aan arbeidskrachten, als wel een permanente behoefte aan werkkrachten die de minder gewaardeerde, reeds door Belgische arbeiders verlaten, maar toch essentiële jobs innamen (Desle, 1992, 244-245; Moulaert, 1976, 777-784).

Dit brengt ons bij de vraag naar de effecten van de door het ABVV gehanteerde argumentatie in de praktijk. Mede door haar opstelling bestendigde het ABVV de segmentering van de arbeidsmarkt; het proces waarbij bepaalde groepen de toegang tot een deel van de arbeidsmarkt afsluiten voor niet-groepsleden. ‘Gastarbeiders’ werden voornamelijk tewerkgesteld in het secundaire segment van de arbeidsmarkt, gekenmerkt door laaggekwalificeerde functies met een hoog werkloosheidsrisico, minderwaardige arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden, een laag inkomen en een geringe intra- en intergenerationele sociale mobiliteit (Martens en Denolf, 1991, 448-459; Moulaert en Martens, 1982, 77-98; Reubsaet, 1990, 51-73). De tewerkstelling van autochtone arbeiders in het primaire segment van de arbeidsmarkt (betere arbeidsomstandigheden, hogere status) kon maar gehandhaafd blijven door de vreemde arbeiders buiten de eigen gemeenschap te houden. Belgische werkkrachten onder druk zetten om deze *dead-end* jobs in te nemen zou de nog niet algemeen aanvaarde ideologie van sociale vrede, sociaal overleg en sociale promotie aantastten in haar geloofwaardigheid. Kortom, de scheiding tussen de arbeidsmarkten van Belgische en buitenlandse arbeiders was noodzakelijk voor de uitbouw en de instandhouding van de naoorlogse sociale verhoudingen. De socialistische vakbond schreef zich door haar praktijk helemaal in deze logica in (Bastelier en Targosz, 1991, 15; Desle, 1990, 454; Castles, 1992, 36-43). Het ABVV volgde daarmee eigenlijk ook het patronale vertoog, dat er

⁴³. De Werker, 20 juni 1970.

⁴⁴. Zie bijvoorbeeld: De Werker, 22 maart 1969; Verslagen Nationaal Bureau, 9 december 1969.

overeenstemming moet zijn tussen de lage vereiste kwalificaties en laag geschoolde, laag betaalde en in voldoende aantal, op elk moment beschikbare, arbeidskrachten. Dit impliceerde indirect de aanvaarding van een stratificatie, een hiërarchie binnen de arbeidersklasse en een algemene devalorisatie van de handenarbeid. Deze devalorisatie was dan weer noodzakelijk voor de instandhouding van de kapitalistische produktieverhoudingen, namelijk om de tendentiële daling van de winstvoet tegen te gaan (Aerts en Martens, 1976, 49-55; Ducoli en Panceira, 1977, 618; Moulaert en Martens, 1982, 82-83). Het ABVV pleitte in 1972 wel voor een herwaardering van de handenarbeid:

“Inzake de tewerkstelling van deze groep van (vreemde) arbeiders dringen zich maatregelen op inzake de herwaardering van zekere taken van handenarbeid, maatregelen inzake onthaal en integratie alsmede inspanningen inzake beroepsopleiding.”⁴⁵

Hoe deze herwaardering zich dan effectief liet voelen, blijft een open vraag.

Hoewel doorgaans toch tot het domein van de vakbonden gerekend, werden de slechte tot abominabele werkvoorwaarden en -omstandigheden van ‘gastarbeiders’ en de sociale devalorisatie van hun arbeidsplaatsen door het ABVV niét aangeklaagd.⁴⁶ In het algemeen kan trouwens gesteld worden dat de na-oorlogse vakbondsstrijd zich hoofdzakelijk beperkte tot een strijd rond arbeidsvoorwaarden, terwijl het werk zelf weinig aandacht kreeg (Bracke, 1978, 157). Dat de achtergestelde positie van migranten op de arbeidsmarkt onlosmakelijk verbonden was (en is) met algemene mechanismen binnen de kapitalistische economie die ongelijkheid en armoede met zich brengen, had al evenmin impact op de door de vakbond ingenomen standpunten. Hoewel het ABVV zich in principe wel inschreef in het perspectief van het socialisme en de verwerping van de vrije markt, hanteerde de vakbond in de praktijk dan ook een globaal reformistische strategie en werd zij in steeds toenemende mate ingekapseld in het kapitalistische systeem en het politieke kader van de ‘nationale staten’.⁴⁷ Hiermee stond (en staat) het ABVV ver af van een strijd-

⁴⁵ De Werker, 29 januari 1972 en 26 februari 1972.

⁴⁶ In dezelfde zin werd ook het beruchte mijnongeval in Marcinelle in 1956 door de vakbonden niét aangegrepen om de verouderde en gevaarlijke produktiemiddelen aan de kaak te stellen, maar gingen zij in de praktijk de optie van staat en patronaat om het immigratiebeleid te heroriënteren ondersteunen (Bastienier en Targosz, 1991, 6-19).

⁴⁷ Zo luidde de beginselverklaring van het ABVV uit 1945 ls volgt: “*Emanation directe des forces laborieuses organisées, la FGTB proclame que l’idéal syndicaliste, visant à la constitution d’une société sans classe et à la disparition du salariat, s’accomplira par une transformation totale de la société. Née de la lutte des classes, elle tend à souligner l’évolution de celle-ci en une lutte non moins vigoureuse de l’ensemble des producteurs contre une oligarchie bancaire et monopolistique, devenue maîtresse souveraine de tout l’appareil de production*” (Arcq en Blaise, 1985, 7-8; Witte en Craeybeckx, 1985, 351).

baar classesyndikalisme, zoals dat bijvoorbeeld op het Congres van 1971 nochtans formeel werd gepropageerd,⁴⁸ waarbij de posities van (Belgische of buitenlandse) loontrekkenden op de arbeidsmarkt en andere sferen van het maatschappelijk leven of de veranderende samenstelling van de werkende bevolking vanuit een principieel klassestandpunt benaderd werden (en worden).

Er werd door het ABVV ook geen globale analyse gemaakt van de immigratie als patronale arbeidsmarkt- en verdeelstrategie. Dit gebrek aan kritische analyse hoefde overigens niet uitsluitend met haar reformistische opstelling te maken te hebben. De vakbondsstructuur, waarin vooral de relatief autonome vakcentrales een belangrijke rol speelden en de positie van de confederatie minder sterk was⁴⁹, werkte mogelijk zowel een gebrekkige doorstroming van de sectoriële en ondernemingseisen opgesteld door de centrales en van de globale eisen die interprofessioneel geformuleerd werden, als een kloof tussen de bredere maatschappijvisie die door de vakbond werd vooropgesteld en haar praktijk in de hand (Arcq, 1987, 2-31; Arcq en Blaise, 1991, 10-14; Bracke, 1978, 143-144). De herhaalde mislukte pogingen van het Nationaal Bureau om een bijeenkomst van de centrales te beleggen (zoals in juni/juli 1964 en in oktober 1966) rond "*de problematiek van de vreemde arbeiders*", laten toe om te concluderen dat de professionele verbonden, net als de gewesten overigens, voor deze kwestie slechts een geringe belangstelling vertoonden.⁵⁰ L. Major stelde in mei 1966 expliciet:

"Daar wij anderzijds in de vakbeweging hoe langer hoe meer moeilijkheden ondervinden met vreemde arbeiders, druk ik de wens uit dat de centrales meer belang stellen in het vraagstuk."⁵¹

Op interprofessioneel niveau en op het Nationaal Bureau ontbrak het eveneens aan grondige studie en discussie over migratie als patronale arbeidsmarkt- en verdeelstrategie; op het Bureau kwam de problematiek pas vanaf 1966 af en toe ter sprake (Aerts en Martens, 1976, 56).

Dit alles laat ons evenwel nog niet toe te beweren dat het ABVV en het patronaat inzake migratiebeleid als het ware twee handen op één buik waren.

⁴⁸. Op het Congres van 1971 werd gesteld: "*Fidèle à ses principes de base, la FGTB rejette toute formule d'intégration dans le système capitaliste.(...) La FGTB, née de la lutte des classes, opte pour une transformation de la société par une politique offensive de revendications précises, à réaliser par tous les moyens y compris l'action directe, s'orientant vers la société socialiste démocratique*" (Arcq en Blaise, 1985, 7).

⁴⁹. De beroepsverbonden bepaalden bijvoorbeeld autonoom of de aanwezigheid van migrantenvertegenwoordigers op de lijsten voor de sociale verkiezingen opportuun was en welke plaats zij dan toegewezen kregen. Verslagen Nationaal Bureau, 7 februari 1967.

⁵⁰. Verslagen Nationaal Bureau ABVV, 23 juni 1964, 4 oktober 1966 en 24 januari 1967.

⁵¹. Verslagen Nationaal Bureau, 24 mei 1966.

Hoewel misschien weinig efficiënt, werd in elk geval getracht het patronaat het monopolie over beslissingen met betrekking tot de rekrutering van vreemde arbeiders te ontnemen (via onder meer de Adviserende Raad voor de Immigratie). Om de patronale strategie van arbeidsmarktkonkurrentie tegen te gaan was de mobilisatie en de organisatie van migranten in de vakbeweging zonder twijfel essentieel. Dat het ABVV zich van deze noodzaak bewust was en ook – zij het niet altijd even doeltreffende – pogingen in die zin ondernam, lijdt geen twijfel:

“Telkens het binnen ons bereik lag hebben wij de syndikale bedrijfsafgevaardigden, langs hun beroepsafdelingen om, gewezen op het bestaan van buitenlandse arbeiders die hen op het bedrijf zouden kunnen helpen om in contact te komen met in hetzelfde bedrijf tewerkgestelde arbeiders.”⁵²

De concrete initiatieven die de socialistische vakbond met dit doel voor ogen ontplooidde, worden hierna besproken. Door vast te houden aan een strenge toepassing van het systeem van arbeidsvergunningen en door de intersectoriële mobiliteit van ‘gastarbeiders’ niet vrij te laten, ging de vakbond in tegen de wensen van het patronaat. Net zoals het verzet van het ABVV tegen de ‘spontane’ immigratie, en uiteindelijk ook haar betoog voor een gereguleerde en gecontroleerde immigratie, enigszins indruiste tegen de belangen van de ondernemers (Aerts en Martens, 1976, 80-81). Om dit euvel te verhelpen, voerde het patronaat op grote schaal klandestiene arbeiders aan, die in de meest erbarmelijk omstandigheden werden tewerkgesteld en gehuisvest. Hiertegen voerde de vakbond in 1974 eveneens protest: er werd op aangedrongen

“een einde te maken aan de beledigende maatregelen waarvan de niet-reguliereerbare klandestiene arbeiders het slachtoffer zijn.”⁵³

3. DE AC: VARIATIES OP EEN THEMA

In de naoorlogse bouwsector, waar het opdrijven van de produktiviteit door een verhoging van de arbeidsintensiteit en dus de beschikbaarheid van een massaal industrieel reserveleger van primordiaal belang waren voor de ondernemers, werd in grote getale een beroep gedaan op buitenlandse arbeidskrachten. De eerste officiële contingenten in de bouwsector dateerden van 1955,

⁵². De Werker, 17 januari 1968.

⁵³. Naar eigen zeggen werden dankzij de inspanningen van het ABVV ongeveer 4.000 klandestiene arbeiders geruglariseerd. Verslagen Nationaal Bureau, 17 december 1974; Nota aan de leden van het bureau betreffende de regularisering der klandestiene werknemers, 2 december 1974 (nr.1039).

maar ook voordien werden vreemdelingen als bouwvakker aangeworven (Desle, 1990, 447). Het aandeel van vreemde arbeiders in de bouwnijverheid steeg aanzienlijk in de loop van de jaren 1960, namelijk van 8.654 in 1961 tot 22.394 in 1967.⁵⁴ In 1967 werkten 16,5% van de vreemde arbeiders in de bouw (Martens, 1973, 89) en meer dan 40% van de buitenlandse bouwvakkers had in 1969 de Italiaanse nationaliteit.⁵⁵ De sterke stijging van het aantal buitenlandse arbeiders in acht genomen, zal het wellicht niemand verwonderen dat de AC, en vooral de vakkommissie van de bouw, vroeger én radikaler dan het ABVV-nationaal of andere beroepscentrales tussenkwam rond het "*gastarbeidersprobleem*". Het aandeel van migranten in de AC, die zo'n 32% van de meer dan 265.000 bouwvakkers organiseerde, schommelde in 1967 naargelang van de regionale economische activiteiten en de uitbouw van de vakorganisatie van 6% in Limburg (300 buitenlandse leden) tot 51% in Leuven (19 niet-Belgische leden).⁵⁶

Het tekort aan vooral geschoolde arbeidskrachten in de nog grotendeels 'ambachtelijke' bouwindustrie, waar arbeidsbesparende technologie slechts bij mondjesmaat werd ingevoerd en nog traditionele, extensieve produktie-methodes aangewend werden, verstevigde de onderhandelingspositie van de bouwarbeiders, en dit in een periode van algemene geïntensifieerde klassenstrijd. De aanwezigheid van een grote groep ongeschoolde, flexibele en grotendeels ongeorganiseerde (buitenlandse) arbeiders in de periferie van de arbeidsmarkt beïnvloedde deze positie in negatieve zin. De AC verzette zich daarom ook reeds vanaf het begin van de jaren '50 tegen de massale rekrutering van vreemde arbeiders (Desle, 1990, 450-453). In *De Werker* werd begin 1962, naar aanleiding van de aanwerving van 250 Spaanse bouwvakkers door het Nederlandse bouwpatronaat, in scherpe bewoordingen "*de handel in mensen*" aangeklaagd.⁵⁷ De adviezen die de AC in de loop van de jaren zestig gaf aan de Minister van Arbeid en Tewerkstelling in verband met aanvragen voor nieuwe contingenten 'gastarbeiders' waren doorgaans afwijzend,⁵⁸ omdat

⁵⁴. Verslagen voorgelegd aan het vakcongres der bouwarbeiders, 18-19 sept.1965; Verslagen voorgelegd aan het vakkongres der bouwarbeiders, 27-28 sept.1969, 86; AC, statutair verslag 1968-71, Oostende, 1972, 365-366.

⁵⁵. Na de 9.372 Italianen was de groep Spanjaarden het talrijkst (3.457), gevolgd door de arbeiders uit Marokko (2.272). De AC, Verslagen voorgelegd aan het Vakkongres der bouwvakarbeiders, 27 en 28 sept.1969, 87.

⁵⁶. Nota aan kd. Major, antwoorden van de gewesten, 20 januari 1967 (1036); AC, Statutair Verslag, 1968-1971.

⁵⁷. *De Werker*, februari 1962.

⁵⁸. Zo gaf de professionele commissie van de bouw bijvoorbeeld een negatief advies op de vraag van de Société Belge des Betons naar een contingent vreemde arbeidskrachten omdat er geen werkgelegenheid gegarandeerd kon worden aan de Belgische arbeiders. PV de la réunion de la commission professionnelle du batiment, 9 aout 1961, 8 novembre 1961, 17 janvier 1962 (AC).

"bij aanwerving van arbeiders in het buitenland vaak contracten aangeboden worden die een grotere werkzekerheid verlenen dan aan de eigen arbeiders.(...) De buitenlandse arbeider mag niet minder maar dient ook niet meer te bekomen dan de eigen arbeiders. Eigen in het buitenland werkende arbeiders moeten voor ingevoerde arbeiders kans krijgen in ons land te werken."⁵⁹

Op het congres van de bouwarbeiders in september 1967 werd gepleit voor

"een weloverwogen immigratiepolitiek.(...) Het mag niet zijn dat in het buitenland naar arbeidskrachten wordt gezocht, terwijl arbeiders in België geen kans krijgen het voorhanden zijnde werk aan te nemen."⁶⁰

Of: de bescherming van de 'eigen' Belgische arbeider en de afscherming van de arbeidsmarkt tegen de 'concurrentie' van buitenlanders.

Deze enigszins 'korporatische' instelling kan niet los gezien worden van de hevige loonstrijd die in de naoorlogse bouwnijverheid werd gevoerd. Om druk uit te oefenen op de lonen, de binding van arbeiders aan het bedrijf te verhogen, problemen in verband met de rekrutering van de nodige geschoolde arbeidskrachten te beperken en om een hiërarchisering van de arbeidersklasse door te voeren en in stand te houden, verdedigde het bouwpatronaat een zo groot mogelijke loon dispariteit. De voor de arbeiders(beweging) gunstige krachtsverhoudingen in de periode 1945-1969 lagen aan de basis van de globaal stijgende lonen, waardoor het verschil tussen de door het bouwpatronaat ingestelde loonzones en de loon dispariteit binnen eenzelfde gebied vanaf de tweede helft van de jaren '50 steeds kleiner werden. Minimumlonen voor ongeschoolden kwamen dus dichterbij de maximumlonen voor geschoolden te liggen (Desle, 1990, 426-438; Van den Eeckhout, 1995, 9-11). De massale rekrutering van ongeschoolde immigranten vergrootte echter het industriële reserveleger, verzwakte de onderhandelingspositie van de arbeidersklasse en -beweging in de sector en ondermijnde zo ook hun eis om de ongemakken van het werk te compenseren door een voldoende hoge vergoeding. In het algemeen stelden ondernemingen met een hoge relatieve loonkost overigens meer buitenlanders tewerk dan ondernemingen waarin de loonkosten een geringer aandeel hadden in de totale kosten (Haex, 1976, 890-796). Tegen deze achtergrond verzette de AC zich in de loop van de jaren '60 dan ook radikaal tegen de komst van 'gastarbeiders'. Hun standpunt wordt door de volgende uitspraak treffend geïllustreerd:

⁵⁹. De Algemene Centrale, Statutair verslag 1961-1965, Blankenberge, mei 1965; Resoluties van het Statutair Congres van 28, 29 en 30 september 1961, 51.

⁶⁰. De Werker, 30 september 1967.

"Het is een feit dat de Algemene Centrale er de bouwpatroons steeds op gewezen heeft dat hun verzet tegen hogere lonen, hun oppositie tegen verruimde werkvoorwaarden, hun onbegrip inzake bestaanszekerheid, oorzaak waren van het feit dat steeds minder jongeren de bouwsector als stiel verkozen. Het invoeren van vreemde arbeidskrachten is nu voor de patroons de maatregel bij uitstek om aan de noden in eigen land te verhelpen. Hebben zij er wel eens aan gedacht dat die mensen die hun land moeten verlaten uit miserie, dat zo ze in de winter tewerkgesteld worden in ons land en een vastperiode kennen van 2 à 3 weken ze absoluut zonder inkomen staan? Hebben zij er wel eens over nagedacht wat het betekent in een vreemd land te zijn, zonder bestaansmiddelen, slecht gehuisvest, zonder vast werk? Het aanwerven van vreemde arbeidskrachten is niet de oplossing voor hun moeilijkheden. De oplossing dient in eigen land gevonden."⁶¹

Veeleer dan een racistische slogan, betekende dit zoeken van een 'oplossing in eigen land' voor de AC in de eerste plaats een pleidooi voor het aantrekkelijker maken van de bouwsector en voor het herwaarderen van bepaalde vormen van handenarbeid. Zo luidde de verklaring van de bouwarbeiders op hun vakcongres in september 1963:

"Het is inderdaad nodig dat steeds een voldoende aantal arbeiders beschikbaar zijn. (...) De patroons uit de bouw houden er evenwel andere opvattingen op na om hieraan te verhelpen: een langere arbeidsduur en invoer van buitenlandse krachten. Beide zijn lapmiddelen en niet te aanvaarden. Overwerk nastreven en speculeren op de armoede in andere landen is in strijd met alle sociale vooruitstrevende opvattingen."⁶²

Het probleem van het tekort aan arbeidskrachten in de bouwnijverheid werd door de AC gekoppeld aan de bijzondere werkomstandigheden en de relatief lage lonen in de sector, en kon verholpen worden door het aantrekkelijker maken van de sector "*op economisch, sociaal en menselijk plan*".⁶³ Tijdens de eerste helft van de jaren '70 schoof de centrale daarnaast ook nog de eis voor een strenge reglementering van de interimarbeid naar voor, om een einde te stellen aan de bedrijvigheid van koppelbazen en de aanwerving van (goedkopere) interimarbeiders.

"De vakbonden en zeker de AC hebben zich steeds heftig verzet tegen elke vorm van ronselarij van arbeidskrachten omdat men er de arbeiders mee dreigt te verlagen tot gewone huurlingen, omdat arbeid geen koopwaar is en omdat men de werk-

⁶¹. De Werker, 3 februari 1962 en 8 juni 1963.

⁶². De Algemene Centrale, Statutair verslag 1961-1965, Blankenberge, mei 1965; Resoluties van het Statutair Congres ABVV van 28, 29 en 30 september 1961, 106; De Werker, 21 september 1963.

⁶³. Zie bijvoorbeeld: De Werker, 17 maart 1962.

nemers tot tijdelijke arbeidskrachten wil promoveren waarover men te alle tijde en willekeurig zou kunnen beschikken."⁶⁴

Anderzijds konden de AC en de vakkommissie van de bouw uiteraard niet om de pertinente aanwezigheid van een grote groep buitenlandse bouwvakkers heen. De Centrale hield in de eerste plaats de rekruteringspolitiek van zowel regering als patronaat:

"men heeft hen veel beloofd, maar ze ondervinden spoedig dat ze hun zonnig land niet hebben verlaten om in een land van melk en honing terecht te komen."

Daarnaast combineerde de AC haar radikaal verzet tegen de aanwerving van nieuwe contingents 'gastarbeiders' met een systematisch en consequent pleidooi voor een degelijke onthaalpolitiek door de overheid, de ondernemers én de vakbonden.

"We hebben tot plicht te zorgen dat deze mensen zich in hun nieuw milieu zouden thuisvoelen en begrip zouden vinden voor hun problemen. Ook onze syndicale afgevaardigden in de fabrieken hebben tot taak het ongegrond wantrouwen dat tegenover deze 'vreemde' arbeiders bestaat, weg te nemen."⁶⁵

En nog:

"Een vreemde arbeider is geen bouw materiaal dat door een bouwpatroon wordt 'ingevoerd', noch een entstof om de economie voor verder onheil te vrijwaren. (...) Aan de administratieve verwickelingen voor het verkrijgen van werkvergunningen dient verholpen. Dat elkeen tegenover deze ongelukkigen zijn plicht doet. Het is een feit dat deze mensen zodra ze in het land komen en dus niet gesyndiceerd zijn, behoefte hebben aan een sterke hulp, vooral op sociaal en familiaal gebied. Hier is voor de vakbond een grote en mooie taak weggelegd. Het is een taak die aan de oorsprong ligt van onze arbeidersbeweging. De solidariteit van arbeider tot arbeider. In deze plicht zullen wij niet tekortschieten."⁶⁶

De AC combineerde dus verzet tegen de patronale immigratiepolitiek met een poging tot integratie van de vreemde arbeiders in de beweging. Heel wat explicieter dan het ABVV-Nationaal eiste de AC

⁶⁴. Verslagen voorgelegd aan het vakkongres der bouwarbeiders 20 en 21 oktober 1973, 97-101; Verslagen voorgelegd aan het vakkongres van bouwarbeiders 1975, 93-94.

⁶⁵. De Werker, 7 augustus 1965; Verslagen voorgelegd aan het Vakcongres der bouwarbeiders, 18-19 september 1965, 12-13.

⁶⁶. De Werker, 20 juli 1963.

“dat deze mensen inzake loon- en werkvoorwaarden op gelijke voet zouden worden behandeld als onze Belgische arbeiders.”⁶⁷

Gelijke rechten en behandeling dus. Inderdaad werden gedurende de hele door ons bestudeerde periode de rechten van de ‘gastarbeiders’ door de centrale verdedigd.

“Wij mogen niet vergeten dat deze vreemdelingen arbeiders zijn zoals wij, dat zij hun land en gezin verlaten hebben om in de mogelijkheid te zijn om in de meest elementaire levensnoodzakelijkheden te voorzien. (...). Wij mogen niet betreuren hen met open armen te hebben ontvangen, eerst en vooral ingevolge onze gevoelens van internationale solidariteit en vervolgens gezien zij, door samen met ons te werken, het geleerd hebben onze arbeidsvoorwaarden te eerbiedigen. Er is geen enkele reden om zich tegen hun aanwezigheid hier te verzetten nu er economische teruggang is. Maatregelen worden ten andere getroffen om voorlopig de immigratie van vreemde arbeiders in België stop te zetten. Degenen die evenwel zeer lange jaren met hun gezin bij ons leven, dienen als onze gelijken behandeld te worden.”⁶⁸

De concrete interventies van de AC laten evenwel een ander beeld zien. Het reeds eerder besproken voorstel van L. Major ter reglementering van de werkloosheid voor migranten in 1969 lokte slechts een gematigde reactie uit:

“Ons Uitvoerend Bestuur oordeelde dat we – zonder de belangen van de Belgische arbeiders uit het oog te verliezen – wel het nodige voorbehoud dienden te maken omdat aan dit probleem menselijke en sociale aspecten verbonden zijn, die niet verwaarloosd mogen worden.”

Maar tegelijkertijd:

“Wij behoren niet tot diegenen die alarmkreten hebben geslaakt of de minister zekere bedoelingen in de schoenen hebben geschoven die hij zeker niet had.(...) Maar ook voor diegenen die uit de zgn. “derde landen” komen en nog geen definitieve arbeidsvergunning hebben gekregen is een zekere soepelheid geboden, wat niet uitsluit dat toch bepaalde beperkingen worden doorgevoerd en zekere misbruiken worden onmogelijk gemaakt. Dat is een kwestie van overleg, van het vinden van de juiste oplossingen en dit behoort zeker tot het domein der mogelijkheden.”⁶⁹

⁶⁷. Idem.

⁶⁸. De Werker, 15 juni 1968. Zie ook: PV de la réunion de la commission professionnelle du bâtiment, 6 aout 1965, 12 fevrier 1965.

⁶⁹. De Werker, 22 maart 1969.

Net als het Nationaal Bureau, bleek dus ook de AC zich uiteindelijk achter de discriminerende maatregel van L. Major te scharen. Kan de politiek van 'medebeheren' in het nationaal systeem van sociale bescherming en in individuele bedrijven van de socialistische AC op een treffender manier geïllustreerd worden? Nochtans:

"Onze houding tegenover de buitenlandse arbeiders werd altijd ingegeven door het principe van de internationale solidariteit onder de arbeiders: voor ons bestaat er geen onderscheid in ras of nationaliteit als het erop aankomt de arbeiders te verdedigen."⁷⁰

4. SYNDIKAAL DIENSTBEToon VOOR 'GASTARBEIDERS'

4.1. Initiatieven en structuren ⁷¹

We zagen reeds dat het ABVV zich in de loop van de door ons bestudeerde periode niet principieel verzette tegen de invoering en de rekrutering van vreemde arbeidskrachten, evenmin consequent de integratie van migranten in de vakbeweging vooropstelde, en zo in de praktijk de patronale arbeidsmarktstrategie mee ondersteunde. Een dergelijke opstelling had uiteraard ook gevolgen voor de concrete initiatieven die door de vakbond ontplooid werden voor buitenlandse arbeiders. In het algemeen kan trouwens gesteld worden dat arbeidsorganisaties zich door de toenemende institutionalisering van arbeidsconflicten en parallel met hun progressieve integratie in het kapitalistisch systeem meer en meer zijn gaan toeleggen op individuele dienstverlening (Bracke, 1976, 144). Welke structuren en/of voorzieningen werden er nu door het ABVV uitgebouwd voor syndikaal dienstbetoon aan 'gastarbeiders' op nationaal, professioneel of gewestelijk niveau? Welke initiatieven werden genomen voor de buitenlandse militanten? Welke doelstellingen had het ABVV hierbij voor ogen: individuele hulpverlening of organisatie, mobilisatie, vorming en de uitbouw van een gemeenschappelijk arbeidersfront? In de literatuur lijkt er eensgezindheid over te bestaan dat het ABVV, vanuit het

⁷⁰. De Werker, 15 juni 1968.

⁷¹. Onderstaand overzicht van initiatieven wil geenszins exhaustief zijn, maar is veeleer een weergave van wat we in de bronnen konden terugvinden. Zonder twijfel bleven heel wat acties of initiatieven voor ons verborgen. We hebben ook geen informatie over initiatieven die binnen het migrantenmilieu zelf ontwikkeld werden (los van het ABVV). Voor een beschrijving van de verschillende initiatieven van het ABVV voor de periode 1974-1986, zie Vanermen.

standpunt dat buitenlanders op gelijke voet met de Belgische werkers gesteld moesten worden, geen eigen structuur voor 'gastarbeiders' voorzag en specifieke problemen en discriminaties negeerde (Aerts en Martens, 1976, 62-63; Caestecker, 1984, 46). Hier zal deze stelling op haar merites getoetst worden.

Op nationaal niveau functioneerden er binnen het ABVV twee structuren voor immigranten. Ten eerste was er de in 1948 opgerichte Dienst voor Gastarbeiders, die de activiteiten rond en voor vreemde arbeiders centraliseerde. Een en ander lijkt er evenwel op te wijzen dat deze dienst aanvankelijk nauwelijks functioneerde. In 1968 werd de dienst heropgericht en hervormd en werd het personeel aanzienlijk uitgebreid. Naast administratieve werkzaamheden, verzorgde de Dienst voor Gastarbeiders een persdienst en een dienst voor sociale en juridische bijstand. Ten tweede richtte het ABVV in 1969 de Nationale Adviserende Commissie voor de Immigratie op, samengesteld uit de vertegenwoordigers van de centrales en van de gewesten. Deze commissie had als doel het onderzoeken van problemen betreffende 'gastarbeiders' en het geven van advies aan de vakbondsorganen, hier ging het dus om belangenbehartiging en geen dienstverlening in de strikte zin van het woord. Daarnaast werd begin 1972 nog de vzw 'Sembig' opgericht, "met als doel de gastarbeiders bij te staan".⁷²

Op het niveau van de gewesten werden migrantencommissies georganiseerd die de dienstverlening verzorgden (Aerts en Martens, 1976, 61; Aerts, Maes, Swinnen en Van Loock, 1980, 2-3). De beroepscentrales voorzagen klaarblijkelijk geen specifieke structuren voor vreemde arbeiders. Enkel de Centrale van de Mijnwerkers, die reeds vroeg met een sterke aanwezigheid van buitenlandse arbeidskrachten geconfronteerd werd, beschikte over een eigen vreemdelingendienst met drie Italiaanse vrijgestelden in 1969.⁷³ Het gewest Dendermonde gaf hiervoor volgende verklaring:

"Het is moeilijk met hen contacten op te nemen of te onderhouden terwijl ze aan het werk zijn, deze vreemdelingen betuigen weinig interesse voor de vakbeweging tenzij ze noodgedwongen de vakbond nodig hebben. Inzake propaganda, sociale bijstand en actie van de beroepsafdelingen kan er zeer weinig gedaan worden gezien deze kleine groep vreemdelingen werkzaam is in verschillende ondernemingen, tenzij ze noodgedwongen de vakbond nodig hebben."⁷⁴

⁷² We vonden over deze vzw of haar activiteiten verder geen informatie meer terug. Notulen van de vergadering van de Nationale Adviserende Commissie voor de Gastarbeiders, 10 februari 1972 (nr. 1038).

⁷³ Brief 9 oktober 1969 aan de centrales en de gewesten betreffende problemen gastarbeiders (nr. 1037).

⁷⁴ Antwoorden van de vragen van de gewesten, 28-12-1966 (nr. 1036).

Het ACV daarentegen voorzag reeds sinds 1946, het jaar van de afsluiting van een protocol tussen België en Italië omtrent de aanwerving van 50.000 Italiaanse mijnwerkers, gewestelijke secretariaten onder leiding van Italiaanse afgevaardigden in de steenkoolbekkens. In 1947 werd binnen de christelijke vakbond de Dienst Migrerende Werknemers op konfederaal niveau georganiseerd (Bastienier en Targosz, 1991, 62-63; De Gregorio, 1995, 613; Urberuaga, 1981, 51 ev.).

Welke concrete vormen van dienstbetoon en tussenkomsten werden nu door deze ABVV-commissies en diensten georganiseerd? De Dienst voor Gastarbeiders verzorgde een permanentie/klachtendienst (tussen 1971 en 1974 werden in de verschillende stedelijke centra zo'n 800 bijeenkomsten belegd⁷⁵), waar problemen in verband met arbeidsvergunningen, kinderbijslag, beroepsziekten, pensioenen, vluchtelingenstatuut, visa, uitwijzingen en verblijven, internationale conventies of familiale transportkosten aan bod konden komen.⁷⁶ De dienstverlenende activiteiten van gewestelijke migrantencommissies verschilden naargelang van de regio. Het gewest Brussel hield vanaf 1967 zitdagen waar migranten in de eigen taal werden te woord gestaan en in Limburg werden met hetzelfde doel voor ogen propagandisten van verschillende nationaliteiten aangesteld en informatievergaderingen ingericht.⁷⁷ De Algemene Centrale-Brussel organiseerde een dagelijkse permanente dienst voor sociale en juridische bijstand. In Gent waren er maandelijks zitdagen door de (tot 1961 Hongaarse) ABVV-gedelegeerde voor de vreemdelingen en informatievergaderingen. Aangesloten migranten boden vrijwillig hulp aan. Meerdere gewesten, zoals Antwerpen en Luik, gaven in 1967 te kennen anderstalige vrijgesteld te zullen aanwerven, precies om zitdagen te kunnen organiseren. Er waren vaste diensten voor migranten in Luik en Verviers.⁷⁸

⁷⁵. Bij de reorganisatie van de Dienst voor Migranten in 1968 werd *"la création de la conviction parmi les travailleurs migrants qu'ils sont considérés par les compagnons belges, militants syndicaux, comme "égaux" et que la FGTB leur garantit l'accès aux différentes fonctions dans le mouvement syndical sans aucune discrimination"* als doelstelling voorop gesteld. Waar de dienst aanvankelijk één propagandist en één secretaresse te werk stelden, werkten er in 1968 3,5 propagandisten, 2 Hongaarse vertalers en 2 administratieve krachten. Note pour le Cde G. Debunne, de W. Dehnel, 26 juli 1968, objet: organisation de Service des Travailleurs Migrants de la FGTB (nr.1037). Zie ook Aerts, Maes, Swinnen en Van Looock, 1980, 12-13, 21 en ABVV-statutair Congres, Activiteitenverslag 18, 19 en 20 april 1975.

⁷⁶. Note pour le Cde G. Debunne, de W. Dehnel, 26 juli 1968, objet: organisation de Service des Travailleurs Migrants de la FGTB (nr.1036); De Werker, 25 juni 1960.

⁷⁷. Zoals bijvoorbeeld in april 1960. De Werker, 15 april 1960.

⁷⁸. Nota aan Kd.L.Major, overzicht van de antwoorden van de gewesten, 20 januari 1967; Brief van 9 oktober 1969 aan de centrales en de gewestelijke afdelingen betreffende problemen gastarbeiders (nrs.1036-1037); De Werker, 9 januari 1960.

Wat de pers betrof: de Dienst voor Gastarbeiders verzorgde vanaf het einde van de jaren 1960 publikaties in het Grieks, Turks, Pools en Spaans. In 1972 werden de eerste nummers van de Spaanse en Italiaanse krant op 10.000 exemplaren gedrukt.⁷⁹ In *De Werker* verschenen vanaf begin 1964 sporadisch anderstalige artikels over thema's als de ziekte- en invaliditeitsverzekering of het kinderbijslagstelsel.⁸⁰ Op 21 augustus 1965 begon ook de AC met artikels in *De Werker* voor vreemde arbeiders (met als eerste een tekst over terugbetaling van de reiskosten).⁸¹ Wanneer we echter de vakbondspers voor 'gastarbeiders' van het ACV en het ABVV voor de jaren 1965-1967 vergelijken, valt onmiddellijk de aanzienlijke achterstand van de socialistische bond op: het ACV publiceerde acht kranten in verschillende talen, waarvan vijf op maandelijkse basis, terwijl het ABVV er ternauwernood in slaagde elk trimester vijf kranten uit te brengen.⁸² Enkele gewesten, zoals Brussel, verzorgden vanaf de tweede helft van de jaren 1960 eveneens brochures in meerdere talen. De AC en de CMB van Leuven bijvoorbeeld gaven circulaires uit in het Spaans en het Arabisch. De CMB-Nijvel gaf dan weer een Italiaans maandblad uit.⁸³ In Luik werd in 1970 een brochure met de sprekende titel 'Tous unis' in het Frans, Spaans, Italiaans en het Turks uitgegeven.⁸⁴

In het kader van een arbeidsorganisatie mag het vormingsaspect zeker niet over het hoofd gezien worden. Reeds in het begin van de jaren 1960 organiseerde de Dienst voor Gastarbeiders studiedagen voor ... Belgische vakbondsmilitanten over "*de problematiek van de vreemde arbeidskrachten*".⁸⁵ Het was evenwel pas vanaf 1970 dat er aandacht ging naar de vakbondsopleiding van migranten. In 1970 werden er vijf vormingsweekends voor 'gastarbeiders' georganiseerd en in oktober van dat jaar ging er een studieweek door voor de nationale en gewestelijke verantwoordelijken van de vreemde arbeiders. 30 afgevaardigden van verschillende nationaliteiten namen aan deze studieweek deel.⁸⁶ In 1971

^{79.} Note au secretariat concernant la publication des periodiques en Espagnol et Italien, 25 avril 1972 (nr.1038).

^{80.} *De Werker*, 15 februari 1964 en 12 december 1964.

^{81.} *De Werker*, 21 augustus 1965.

^{82.} Het ACV ontplooide trouwens reeds vanaf 1946 een groot aantal voorzieningen voor buitenlandse arbeiders: vormingssyclussen, studieweekends voor buitenlandse militanten, zitdagen voor gastarbeiders in de eigen taal, kranten in de verschillende talen (Aerts en Martens, 1976, 61-62; Bastenier en Targosz, 1991, 62-63; De Gregorio, 1995, 613; Urberuaga, 1981, 74 ev.).

^{83.} Nota aan Kd.L.Major, overzicht van de antwoorden van de gewesten, 20 januari 1967 (nr. 1036).

^{84.} Idem; *Tous Unis*, 1970 (nr. 1038).

^{85.} *De Werker*, 22 juli 1961.

^{86.} Er waren 12 afgevaardigden voor de gewesten. De vertegenwoordigers van de centrales kwamen, op één (Belgische) afgevaardigde van de Gentse textielcentrale na, uit de Centrale

werden er acht cursussen gehouden per nationaliteitengroep⁸⁷ en in mei 1972 werden er twee vormingscycli voorzien, één voor Griekse en één voor Turkse en Noordafrikaanse arbeiders, want

“het hoeft geen betoog dat de vakbondsvorming vooral voor de werknemers welke afkomstig zijn van de landen waar de syndikalisatiegraad weinig ontwikkeld is, van groot belang is.”

Een late ontdekking? Op de agenda stonden een sessie over de arbeidsorganisaties in België, een over economische basisbegrippen en een over de sociale wetgeving in België. Er waren echter onvoldoende kandidaten om de vormingen te laten plaatsvinden.⁸⁸ Op de vergadering van de Nationale Adviserende Commissie voor de Gastarbeiders van februari 1972 werd dan ook voorgesteld voortaan meer aandacht te besteden aan deze vormingscycli en de vormingen zelf meer te oriënteren op de praktische problemen waarmee vreemde arbeiders geconfronteerd worden.⁸⁹ Naast deze nationale en interprofessionele vormingscycli werden er in het begin van de jaren 1970 op het niveau van de gewesten en in samenwerking met de Dienst voor Gastarbeiders tevens interprofessionele vormingen geprogrammeerd (12 voordrachten in de loop van een periode van 6 maanden), terwijl ook de vakcentrales vakopleidingen organiseerden.⁹⁰ Tenslotte zijn in het kader van de dienstverlening en bijstand ook een aantal bijzondere initiatieven het vermelden waard. Het gewest Brussel startte in 1968 in samenwerking met de ACOD met een cursus Frans voor immigranten.⁹¹ Het is tevens niet zonder belang dat de Dienst voor Gastarbeiders sinds 1955 1-mei feesten voor vreemde arbeiders van verschillende nationaliteiten hield.⁹² De vakbond wilde tenslotte nog steun verlenen bij het inrichten van culturele activiteiten (zang, dans, toneel):

van Metaalarbeiders en de Mijnwerkerscentrale. Nota betreffende de vakbondsopleiding van de militanten onder de gastarbeiders aangesloten bij het ABVV; Lijst der deelnemers aan de studieweek van 5 tot 10 oktober 1970 in Zeezicht, gewijd aan de verschillende problemen die de gastarbeiders in ons land kennen (nr. 1038).

⁸⁷. Brief 12 oktober 1971 aan de centrales en de gewesten: studiedagen voor gastarbeiders (nr. 1038).

⁸⁸. Brief aan de centrales en de gewestelijke afdelingen 28 maart 1972 en 25 april 1972 (nr. 1038).

⁸⁹. Notulen vergadering Nationale Adviserende Commissie voor de Gastarbeiders, 10 februari 1972 (nr. 1038).

⁹⁰. Bijlagen vergadering Nationale Adviserende Commissie voor de Gastarbeiders, 9 november 1970 (nr. 1038).

⁹¹. De Werker, 17 januari 1968.

⁹². Tot 1970 vond het 1-mei feest voor migranten plaats in Brussel, in 1970 in Hasselt. Nota 1970 (nr. 1038).

“deze kameraden houden bijzonder veel van hun gebruiken, hun zang en dansen en van al wat er bij hen thuis omgaat.”⁹³

Heel wat initiatieven werden opgestart of alleszins beter uitgebouwd vanaf het einde van de jaren 1960. Verschillende factoren zijn hierbij van belang. Uiteraard bracht het algemeen klimaat van de late jaren zestig, met een strijd-bare arbeidersbeweging en tal van (wilde) stakingen waarin migranten een belangrijke rol gingen spelen, het ontstaan van uiterst linkse partijen en de zogenoemde ‘nieuwe sociale bewegingen’, ook binnen de vakbond een toenemende aandacht voor migranten mee. Daarnaast is er het feit dat vreemde arbeiders toen een belangrijker plaats kregen bij de sociale verkiezingen. Dat de verkiezingspropaganda voor vreemde arbeiders pas vanaf 1967 ook afgestemd werden op vreemde arbeiders kan nauwelijks verbazing wekken: onder invloed van de EG-richtlijnen werden toen de verkiesbaarheidsvoorwaarden versoepeld.⁹⁴ Het was dan ook in april 1967 dat er voor het eerst een oproep gedaan werd in het Pools, Spaans, Grieks, Turks en Italiaans voor de sociale verkiezingen.⁹⁵ Maar het was vooral parallel met de wet van 1971, waarbij vrijwel alle discriminaties tussen Belgen en migranten bij de sociale verkiezingen werden opgeheven, dat het ABVV haar verkiezingspropaganda ging afstemmen op ‘gastarbeiders’. Inderdaad werd vanaf eind 1970 herhaaldelijk gewezen op de nood aan specifieke campagnes voor drie groepen: jeugd, vrouwen en migranten.⁹⁶ Voor de sociale verkiezingen van 1971 werd dan ook op nationaal en interprofessioneel niveau een folder in zes talen uitgegeven, en kregen migranten in de sectoriële en interprofessionele propaganda en in verkiezingsmeetings voor het eerst afzonderlijk aandacht. De Dienst voor Gastarbeiders stelde zich onder meer ter beschikking voor het vertalen van vlugschriften of voor de voorbereiding en het opstellen van korte redevoeringen in vreemde talen voor Belgische militanten.⁹⁷ Er werden nu ook opleidingsweekends georganiseerd voor buitenlandse arbeiders die opkwamen bij de sociale verkiezingen.⁹⁸ Hier dringt zich natuurlijk de vraag op naar de effectieve vertegenwoordiging van migranten binnen de syndikale structuren en op de lijsten voor de syndikale verkiezingen. Een en ander lijkt er op te wijzen dat buitenlandse arbeiders binnen de besluitvormingsstructuren

⁹³. De Werker, 17 januari 1968.

⁹⁴. Overeenkomstig de wet van 1963 dienden zowel Belgen als migranten om stemrechtig te zijn één jaar te werken in de bedrijfstak en drie maanden in de onderneming (Gijssels, 1988, 151).

⁹⁵. De Werker, 29 april 1967.

⁹⁶. Verslagen Nationaal Bureau, 20 oktober 1970.

⁹⁷. Brief aan de centrales en de gewesten, van NACG, 16 maart 1971 (nr. 1038).

⁹⁸. Brief aan de centrales en de gewesten, 14 januari 1971 (nr. 1038).

van de vakbonden moeilijk aan hun trekken kwamen: zowel onder de verantwoordelijken, de militanten als onder de verkozenen bevonden zich amper buitenlandse leden.⁹⁹ De AC bekritiseerde naar aanleiding van de discussie over het typekontraat einde 1969 dat in de Nationale Adviserende Commissie voor de Gastarbeiders (zie eerder) een beroep gedaan werd op buitenlandse leden:

“Daar mag men zeker niet in overdrijven want deze vertegenwoordigers zijn meestal onwetend over bepaalde verhoudingen en toestanden.”¹⁰⁰

4.2. Dienstverlening in functie van specifieke ‘gastarbeidersproblemen’?

De vraag blijft evenwel in hoeverre het ABVV met deze initiatieven toegemoet kwam aan de behoeften van de migranten, in welke mate zij deze groep ook effectief wist te bereiken en de ‘gastarbeiders’ van haar voorzieningen gebruik gingen maken. Onderzoek naar de praktijk van het ACV wees uit dat het aantal tussenkomsten van de vakvereniging voor buitenlandse leden in elk geval beduidend hoger lag dan voor Belgische leden (Aerts en Martens, 1976, 69-71). Een gelijkaardige studie naar de dienstverlening van het ABVV zou ons in het kader van dit artikel te ver leiden. Wel weten we dat de AC in januari 1962 voor een hondertal vreemde arbeiders intervenieerde, vooral naar aanleiding van de slechte arbeidsvoorwaarden (oa. geen inkomen in vorstperiodes).¹⁰¹ Hoe dan ook, de buitenlandse ABVV-militanten bleken misnoegd over het onaangepast dienstverleningssysteem en de gebrekkige vertegenwoordiging van migranten in de organen van de syndikale besluitvorming (Aerts en Martens, 1976, 74-75; Bastenier en Targosz, 1991, 71-79). De ABVV-afgevaardigden bleken zich in elk geval bewust te zijn van deze tekortkoming. In 1970 werd gesteld dat

“het ABVV betreffende de gastarbeiders ten opzichte van het ACV eigenlijk gehandicapt is. Er zijn gewesten waar men eenvoudigweg niets doet voor de gastarbeiders.(...) Wij hebben weinig of geen propagandamateriaal voor hen. Het sociaal

⁹⁹. Het aandeel van de buitenlandse kiezers bij de sociale verkiezingen van 1971 bedroeg haast 10% voor de Ondernemingsraden, en zo'n 9% voor de Comités Veiligheid en Gezondheid en de syndikale delegaties. Op de lijsten van het ABVV waren in dat jaar steeds iets meer dan 4% van de kandidaten migranten. Bij het ACV lagen deze percentages iets hoger (rond de 5%). (Aerts en Martens, 1976, 73).

¹⁰⁰. Verslagen Nationaal Bureau, 9 december 1969.

¹⁰¹. De Werker, 3 februari 1962.

dienstbetoon is op verre na niet te vergelijken met wat het ACV doet. Wij moeten daarin aanzienlijke veranderingen brengen. De gastarbeiders hebben hier de indruk niet werkelijk 'te gast' te zijn, maar eerder 'geduld' te worden."¹⁰²

Veel concrete activiteiten of initiatieven volgden, voor zover kon nagegaan worden, op deze pertinente vaststelling echter niet. De oprichting van een nationale juridische dienst met een informatieverstrekende functie voor de centrales en de gewesten werd gesuggereerd.¹⁰³ Het tekort aan publikaties werd toegeschreven aan een gebrek aan middelen en het voorstel om voortaan een pagina in *De Werker/Syndicats* voor te behouden voor artikels in vreemde talen,¹⁰⁴ kreeg geen navolging in de praktijk. Het duurde zelfs tot begin 1971 (toen migranten belangrijk werden in de sociale verkiezingen) voordat het ABVV een folder uitgaf waarin de vakbond aan de 'gastarbeiders' werd voorgesteld.¹⁰⁵

Werden de discriminaties en de specifieke achterstandsposities op het vlak van selectie en aanwerving, arbeidsvoorwaarden, promotie en ontslag waaraan migranten onderhevig waren, door het ABVV in rekening gebracht bij hun concrete dienstverlenende interventies? Onderzoek wees uit dat de Europese vakbewegingen globaal gesproken slechts in uitzonderlijke gevallen opkwamen voor de specifieke behoeften van buitenlanders, en dan nog in het bijzonder wanneer de belangen van de migranten samenvielen met die van allochtone arbeiders (Castles en Kosack, 1973, 177-178). Het ABVV bleek hierop geen uitzondering te zijn. De pogingen tot organisatie en mobilisatie die de socialistische vakbond tijdens het interbellum ondernamen, brachten weinig zoden aan de dijk omdat de specifieke situatie van de vreemdelingen amper in rekening werd gebracht (Caestecker, 1984, 34-44). Ook voor de door ons bestudeerde periode, kan gesteld worden dat, individuele gevallen niet te na gesproken, het ABVV de arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden waarin migranten tewerkgesteld werden nauwelijks aanklaagde. Voor de periode 1975-1986 werd eveneens vastgesteld dat de omvang en de draagwijdte van de diensten van het ABVV voor migranten beperkt waren (Vanermen, 1996, 17). Specifieke reglementeringen werden slechts uitzonderlijk in publikaties of artikels in de eigen taal aan de diverse migrantengroepen uiteengezet. Een uitgewerkte pers of een voldoende vormingsaanbod ontbrak grotendeels en

¹⁰² Verslagen Nationaal Bureau, 20 oktober 1970.

¹⁰³ Notulen vergadering Nationale Adviserende Commissie voor de Gastarbeiders, 10 februari 1972 (nr.1038).

¹⁰⁴ Notulen vergadering Nationale Adviserende Commissie voor de Gastarbeiders, 27 sept. 1971 (nr.1038).

¹⁰⁵ Brief aan de gewesten en de centrales, 11 januari 1971 (nr.1038).

daarenboven was het bereik onder vreemde arbeiders beperkt. Of zoals een ABVV-militant uit Limburg in 1979 treffend stelde:

“Ik denk niet dat men kan zeggen dat men geen bekwame buitenlanders vindt binnen het ABVV. Er zijn momenteel wel buitenlandse jongeren die op een bepaald niveau zeker kunnen volgen. Ze krijgen echter de kans niet om mee verantwoordelijkheid te dragen. Ik kan niet zeggen om racistische redenen, maar ik denk dat de oude vakbondskern het de vreemdelingen moeilijk maakt. (...) Je kan als buitenlander hooguit in het provinciaal bestuur geraken, maar dan ben je ook uitgepraat. (...) Ik vind de sociale dienstverlening een grote nul. We zitten organisatorisch verkeerd. Ik ken de weg. Maar wat met de mensen die de weg niet kennen? (...) De vreemdelingen worden zeker niet bevoorrecht tijdens de sociale verkiezingen. Als vreemdeling kan je je rechten laten gelden als je een heel goede bent, anders kom je op de tweede plaats. (...) Samengevat kunnen we dus stellen: het sociale dienstbetoon moet uitgebreid worden. De structuren van de vakbond moeten meer toegankelijk gemaakt worden voor de buitenlanders. Geldverspilling binnen de eigen vakbond moet vermeden worden, omdat steeds het argument wordt gehanteerd: we hebben onvoldoende geld. Vorming dient uitgebreid te worden, er moet meer vorming zijn, langer. Ook moeten er bijzondere vormingscursussen komen voor diegenen die het Nederlands niet machtig zijn” (Aerts, Maes, Swinnen en Van Loock, 1980, 21-22).

5. HET ABVV, INTERNATIONALE ARBEIDSMIGRATIES EN ‘GASTARBEIDERS’ IN DE PERIODE 1960-1974: ENKELE CONCLUSIES

De houding van de socialistische vakbond ten opzichte van internationale arbeidsmigraties en ‘gastarbeiders’ lijkt voor de door ons bestudeerde periode op het eerste zicht althans enigszins ambigu te zijn. Het ABVV opteerde tijdens de ‘golden sixties’ voor een gereguleerde en gecontroleerde immigratie en keerde zich daarbij in hoofdzaak tegen de ‘spontane’ immigratie van ‘toeristen’, doch bleek nauwelijks stappen te ondernemen om de integratie van de nieuw aangekomenen in de arbeidersbeweging te bewerkstelligen en de specifieke discriminaties ten aanzien van immigranten op de arbeidsmarkt te bestrijden of zelfs maar in het daglicht te stellen. Vanaf het einde van de jaren ‘60 trad er onder invloed van de economische crisis een duidelijke radicalisering van het vakbondsstandpunt op in de zin van een pleidooi voor drastische afremming van de immigratie. Maar tegelijkertijd contesteerde het ABVV de discriminatie en het racisme jegens migranten steeds openlijker, werd de eis voor gelijke rechten en gelijke behandeling steeds vaker als prioritair naar voor geschoven en werden de concrete dienstverlenende initiatieven voor ‘gastarbeiders’ beter uitgebouwd. Globaal gesproken diende de rekrutering van vreemde arbeidskrachten voor de vakbond steeds afgestemd te worden

op de situatie op de nationale, regionale en zelfs sectoriële arbeidsmarkt(en).

Deze attitude mag dan misschien wat tweeslachtig lijken, toch kan de houding van de socialistische vakbond ten aanzien van 'gastarbeiders' achteraf gezien nauwelijks verwonderen. Tijdens de jaren '60, toen de kapitalistische wereldproductie een nieuwe kruissnelheid bereikte, de lonen aanzienlijk stegen en de koopkracht vergrootte, leek een gekontroleerde inschakeling van vreemde arbeidskrachten in de 'nationale' industrie voor het ABVV niet problematisch te zijn, integendeel. Een totaal vrije en niet-gereguleerde influx van vreemde werkkrachten, die bereid waren onder de gangbare lonen en in precare omstandigheden de door Belgische arbeiders geweigerde jobs op te vullen, zou de toen voor de arbeidersbeweging gunstige krachtsverhoudingen te zeer in het voordeel van de patroon beïnvloed hebben. De euforie van de 'volledige' tewerkstelling, het aanvaarden van het tekort aan arbeidskrachten als absolute behoefte én de overtuiging dat 'gastarbeiders' op korte termijn naar hun land van herkomst zouden terugkeren, brachten inderdaad met zich dat het ABVV de immigratiepolitiek van regering en patronaat niet principieel contesteerde. Kortzichtig? De aanwezigheid van een goedkoop en dociel industrieel reserveleger dat niet vertrouwd was met de vigerende arbeidsverhoudingen, ondermijnde effectief de onderhandelingspositie en de eisen van de arbeidersbeweging en deed afbreuk aan de opwaartse loonspiraal. Wanneer zich vanaf het einde van de jaren zestig de eerste tekenen van een nieuwe structurele crisis van het wereldkapitalisme aandienden, de werkloosheid gevoelig steeg en de vakbonden eerder zwak stonden, ging het ABVV zich dan ook radikaler tegen de immigratie als patronale arbeidsmarkt- en verdeelstrategie verzetten. Kon de socialistische vakbond de aanwerving van buitenlandse arbeidskrachten dan niet verhinderen? Een en ander lijkt er eerder op te wijzen dat zij niet anders konden dan akkoord gaan met specifieke en actieve rekruteringen in het buitenland, omdat ze zich al onmiddellijk na de tweede wereldoorlog hebben ingeschakeld in de 'nationale productie'-logika.

Maar verwonderlijk of niet, de stellingnames van de socialistische vakbond over migratiestromen en migranten hadden uiteraard ook een aantal (al dan niet gewilde) effecten en consequenties in de praktijk. Net door het gematigd karakter van haar protest tegen de internationale arbeidsmigraties enerzijds en tegen de penibele arbeidsomstandigheden van 'gastarbeiders' anderzijds garandeerde het ABVV mede de voorwaarden voor de functionele inschakeling van de vreemde arbeidskrachten in het kapitalistisch productieproces. Zonder de toevloed van vreemde arbeidskrachten en dus de permanente reproductie van een industrieel reserveleger zou het (Belgisch) kapitalisme waarschijnlijk niet in staat geweest zijn om de naoorlogse spectaculaire groei van de productie te realiseren zonder ineenstorting van de winstvoet. Door zich amper te verzetten tegen de aanwerving van vreemde arbeiders voor de ondergewaardeerde, laag gerenumereerde en voornamelijk on- of laaggeschoolde

functies, bestendigde de socialistische vakbond daarenboven de segmentering van de arbeidsmarkt. In concreto: mede door de opstelling van het ABVV werden 'gastarbeiders' in deze jobs in de periferie van de arbeidsmarkt gehouden. Zo aanvaardde de vakbond de facto een hiërarchisering binnen de arbeidersklasse en de devalorisering van bepaalde vormen van handenarbeid, onontbeerlijk voor de instandhouding van de kapitalistische produktieverhoudingen.

Of deze (indirecte of directe) consequenties van 'hun' immigratiebeleid door de vakbond niet tijdig werden ingezien, zoals in de literatuur wel eens beweerd wordt (Bastienier en Targosz, 1991, 14), doet dan eigenlijk niet ter zake. Essentiëler is de onvermijdelijke vraag waarom het ABVV als socialistische vakbond niet radikaal inging tegen het patronale immigratiebeleid. Ten eerste dient de 'migrantenpolitiek' van het ABVV tijdens de jaren '60 geplaatst te worden tegen de achtergrond van de toenmalige sociaal-economische verhoudingen, en dan meer in het bijzonder de sociale programmatie als spil van de sociale verhoudingen, de aanvaarding van het 'fordistisch compromis' en de algemene geest van verzoening en overleg. De socialistische vakbond, die zich goed inpaste in het 'fordistisch groeimodel', stelde de verhoging van de koopkracht en het toekennen van nieuwe sociale voordelen als absolute prioriteiten voorop. Hiermee verdwenen dan ook de eisen voor fundamentele structuurhervormingen, democratisering en algemene verbetering van de arbeidsomstandigheden van de vakbondsagenda. De gewenste stabiele economische groei vereiste daarenboven sociale vrede, die door de vakbonden gegarandeerd werd (Luyten, 1995, 548-555). In deze context ging het ABVV niet principieel in tegen het patronale immigratiebeleid, maar streefde zij integendeel naar controle op de migratiestromen. Ten tweede had de 'nationale' industrie nood aan een specifiek arbeidsaanbod voor ongeschoolde functies tegen lage kosten. Voor deze lastige, ongewaardeerde jobs, met lage lonen en lange werkdagen werden in deze periode van economische bloei uiteraard geen tal van Belgische kandidaten gevonden, en het opwaarderen van deze functies zou de winstmarges van de patroon aantasten. 'Gastarbeiders' namen dus de voor de ontwikkeling van het kapitalisme en de zich consoliderende welvaartsstaat wel essentiële, maar door de Belgische arbeiders verlaten jobs in. Door mede de scheiding tussen de arbeidsmarkten van autochtone en allochtone arbeiders te handhaven, droeg het ABVV bij tot de uitbouw en de instandhouding van de na-oorlogse sociale verhoudingen. Of anders gezegd: aan de discrepantie tussen de ideologie (hoge reële lonen, hoge winsten, produktiviteitsstijging, sociale zekerheid en geïnstitutionaliseerde onderhandelingen) en de praktijk van de zogenoemde 'welvaartsstaat' werd door de regering, door het patronaat én door socialistische vakbeweging verholpen door de rekrutering (of de toelating) van buitenlandse arbeidskrachten (Desle, 1995, 548-555).

Toen tegen het einde van de jaren zestig de onderhandelingen tussen de

sociale partners stroever ging lopen en het ongenoegen van de arbeidersklasse met hun arbeidsomstandigheden en de vakbondspolitiek ook een herboren sociale onrust met zich bracht, vielen de vakbonden op diverse domeinen uit hun 'fordistische rol'. Zo ook op het vlak van het immigratiebeleid: het ABVV verzette zich zoals gezegd nu radicaler tegen de aanwerving van nieuwe contingenten 'gastarbeiders' en ging zich inspanningen getroosten om de migranten bij de 'nationale' arbeidersstrijd te betrekken. Het moet trouwens beklemtoond dat er nu door de vakbond systematisch een fundamenteel verschillende houding aangenomen werd ten opzichte van de rekrutering van nieuwe buitenlandse arbeidskrachten enerzijds en de reeds in België aanwezige migranten anderzijds. We stelden echter wel een discrepantie vast tussen het externe ABVV-discours over en voor 'gastarbeiders' en de praktijk: de socialistische vakbond ondersteunde concrete discriminerende en zelfs racistische maatregelen, ijverde globaal gesproken niét voor een verbetering van de arbeidsomstandigheden en -voorwaarden waarin migranten tewerkgesteld werden en stemde ook haar dienstverlenende en vormingsactiviteiten slechts in beperkte mate en dan vooral vanaf het begin van de jaren '70 af op de specifieke behoeften van de buitenlandse arbeidskrachten. Waardoor de eis voor gelijke rechten en gelijke behandeling in feite een holle frase werd ... Het moge dus duidelijk zijn dat de politiek van het ABVV ten aanzien van de internationale arbeidsmigraties en migranten zich inschreef in de globaal reformistische strategie van de vakbond in het laatkapitalisme en dat het ABVV er niet in geslaagd is de buitenlandse arbeiders naar behoren te vertegenwoordigen of om hen te verdedigen tegen specifieke vormen van uitbuiting.

Dit brengt ons tenslotte bij de vraag zoals enigszins polemisch in de titel gesteld: internationalisme of nationale verdediging? Dat deze dichotomie zich reflecteerde in het verschil tussen het discours en de praktijk van de socialistische vakbond mocht reeds blijken. Kan dan gesteld worden dat het ABVV bijdroeg tot de discriminatie van 'gastarbeiders' op de arbeidsmarkt? Het antwoord op deze vraag is (jammer genoeg) bevestigend: de vakbond stemde in met discriminerende maatregelen van de regering, maakte hun rekrutering afhankelijk van de situatie op de (nationale) arbeidsmarkt, hield streng vast aan het arbeidsvergunningensysteem en aan een beperkte mobiliteit voor vreemde arbeidskrachten. Hiermee ging het ABVV er, zo niet expliciet dan toch impliciet, van uit dat 'gastarbeiders' op de arbeidsmarkt niet dezelfde rechten behoorden te krijgen als autochtone arbeiders. Dit is evenwel nog niet hetzelfde als zeggen dat de socialistische vakbond een openlijk racistisch vertoog hanteerde om de achtergestelde positie van migranten te verrechtvaardigen. Integendeel, formeel vroeg het ABVV in toenemende mate vanaf het einde van de jaren '60 wel gelijke rechten en behandeling voor 'gastarbeiders'. Migranten werden niet openlijk gestigmatiseerd of gekoppeld aan maatschappelijke problemen. Ook de 'korporatische' houding van de vakbond

(het in bescherming nemen van de 'eigen' Belgische arbeiders) dient niet in de eerste plaats aan racisme toegeschreven te worden. Wel dient zij gesitueerd te worden tegen de achtergrond van de nationale integratie van de arbeidersklasse en hun gedeeltelijke identificatie van de arbeiders met de Belgische natie-staat en het nationaal karakter van de sociale strijd (en het sociaal overleg), waardoor buitenlandse arbeidskrachten als het ware tegenover de autochtone arbeiders kwamen te staan (Desle, 1992, 242-243). Maar het ABVV koppelde een humane opstelling en formele pleidooien voor gelijke rechten aan de weigering om migranten deze gelijke rechten ook in de praktijk toe te kennen.

Misschien stelt de kritische lezer zich nu de vraag: lag er voor het ABVV op dit vlak dan enig alternatief open? Ongetwijfeld beschikte de socialistische vakbond inzake de immigratiepolitiek slechts over minimale manoeuvreerruimte en kon zij op dit vlak dan ook slechts een beperkte rol spelen. Zich radikaal verzetten tegen de komst van buitenlandse arbeidskrachten als protest tegen de patronale arbeidsmarkt- en verdeelstrategie, en dus niet vanuit een anti-vreemdelingenhouding of uit nationalistische of racistische motieven, druist uiteraard in tegen het beginsel van de internationale solidariteit. Maar ook de consequente organisatie en de mobilisatie van 'gastarbeiders', en dus hun integratie in de nationale arbeidersbeweging en haar strijd, zou de patronale belangen geschaad hebben. Het lijkt geen twijfel dat de uitbouw (of het afwezig blijven) van diensten en voorzieningen ten behoeve van 'gastarbeiders' direct verbonden was met de graad van participatie en de mobilisatie van de buitenlandse arbeiders. Trouwens, de globale krachtsverhoudingen tussen de klassen worden mede bepaald door de krachtsverhoudingen tussen top en basis binnen de arbeidersbeweging. Er kan echter niet gesteld worden dat het ABVV zich op dit vlak een bijzondere inspanning getrooste. Meer nog, de uitbouw van de syndikale dienstverlening, vakbondsvorming en -pers voor 'gastarbeiders' bleek zelfs parallel te verlopen met het toenemend belang van migranten voor de vakbonden in de sociale verkiezingen. Een tweede alternatief, namelijk teruggrijpen in de praktijk naar een strijdbaar klassesyndikalisme, naar de strijd voor maatschappijhervormingen en naar de klassenstrijd, zou van de ABVV-leiding een fundamentele herziening van haar werking, strategieën en beleidsopties vergen. Of deze optie binnen de laatkapitalistische maatschappelijke structuren en met een bureaucratische leiding haalbaar was (en is) blijft tot nog toe een open vraag. Nog heel wat andere vragen blijven ook na deze studie onbeantwoord. Zo kon de vraag naar de implicaties van de door het ABVV gevoerde politiek op de beeldvorming van Belgische arbeiders over migranten in het kader van dit onderzoek niet behandeld worden. Gaf de door het ABVV gevoerde immigrantenpolitiek een zekere legitimiteit aan het racisme dat vooral in de jaren 1980 politiek gekanaliseerd werd in de opkomst van extreem-rechtse partijen? Droeg het ABVV bij aan de reproductie van vooroordelen en tot de negatieve beeldvorming over migranten? Aan de gevolgen van de opstelling van de nationale vakbon-

den ten aanzien van internationale arbeidsmigraties en 'gastarbeiders' voor de diverse migrantengemeenschappen zelf, kon al evenmin aandacht besteed worden. Onderlinge solidariteit, attitudes van gesyndiceerde 'gastarbeiders', de interactie tussen buitenlandse arbeiders en ABVV-militanten, ... allemaal domeinen en vragen die voor verder onderzoek open liggen. Waartoe we dan ook hopen verdere stimulansen te hebben gegeven.

BIBLIOGRAFIE

- M. AERTS en A. MARTENS, *Gastarbeider: lotgenoot of landgenoot?*. Leuven, 1976.
- M. AERTS, M. MAES, H. SWINNEN en L. VAN LOOCK, 'Dossier vakbonden en migratie', *Bareel*, 3, 1980.
- A. ARCQ, 'Les structures internes de la FGTB', *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1987, 1155.
- A. ARCQ en P. BLAISE, 'Les organisations syndicales en Belgique', *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1985.
- A. ARCQ en J. NEUVILLE, 'L'évolution du taux de syndicalisation, 1972-1981', *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1987, 1147.
- A. ASIBU, *La prise en charge par le syndicat du problème des immigrés en Belgique*, Brussel, ULB, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1983.
- A. BASTENIER en P. TARGOSZ, *Les organisations syndicales et l'immigration en Europe*. Louvain-la-Neuve, 1991.
- J. BLOMMAERT en J. VERSCHUEREN, *Het Belgische migrantendebat. De pragmatiek van de abnormalisering*. Antwerpen, 1992.
- J. BRACKE, 'Vakbonden onder druk: de jaren '70-'73 opnieuw belicht', *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1978, 2.
- F. CAESTECKER, *Vluchtelingenbeleid in de na-oorlogse periode*. Brussel, 1992.
- F. CAESTECKER, 'Vakbonden en vreemde arbeiders in de tussenoerlogse periode: het onduidelijk antwoord op een patronale uitdaging', *AMSAB-Tijdingen*, 2, 1983-1984, 3-4.
- S. CASTLES, 'Migrants and minorities in post-Keynesian capitalism: the German case', in: M. CROSS (red.), *Ethnic minorities and industrial change in Europe and North-America*. Cambridge, 1992.
- S. CASTLES en G. KOSACK, *Immigrant workers and class structure in Western Europe*. Londen/New York/Toronto, 1973.
- R. COHEN, *The new helots. Migrants in the international division of labour*. Avebury, 1987.
- G. DANCET, 'De naoorlogse arbeidsverhoudingen in België', in: *Het laboratorium van de crisis. Debat over een nieuwe maatschappelijke orde*. Leuven, 1985.
- F. DE GERGORIO, 'Vakbonden en migratie: "eigen volk eerst" of "volken aller landen, verenig u"?'', *Gids op Maatschappelijk Gebied*, 86, 1995.
- W. DEHNEL, 'La FGTB et les travailleurs étrangers. Communication au Colloque organisé par l'Association belge pour le Progrès Social', *Progrès Social*, 80, 1964.
- G. DE MOFFARTS, 'Een Belgisch minderhedenbeleid', *Socialistische Standpunten*, 36, 1989, 3.
- R. DE SCHUTTER, 'Dix ans de textes à l'intérieur du syndicat', *Contradictions*, 18, 1978.
- E. DESLE, 'Historici ontdekken migranten. 1. Geschiedenis van de immigratie: enkele kritische bedenkingen bij de groei van een nieuw onderzoeksterrein', in: E. DESLE, R. LEST-HAEGHE en E. WITTE (red.), *Denken over migranten in Europa*. Brussel, 1993.

E. DESLE, 'De betekenis van de (internationale) arbeidsmigraties en van het racisme voor de ontwikkeling van de (nationale) welvaartstaat', in: E. DESLE en A. MARTENS (red.), *Gezichten van hedendaags racisme*. Brussel, 1992.

E. DESLE, 'Bouwen en wonen te Brussel (1945-1956). De moeizame uitbouw van de keynesiaanse welvaartstaat en de rol van de mediterrane gastarbeiders', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXI, 1990.

E. DESLE, 'Racism and the "foreign labour system": an exploration of their mutual relationship based on the experience of Belgium in the immediate post-war period', in: M. VAN DER LINDEN en J. LUCASSEN (red.), *Racism and the labour market: historical studies*. Bern/Berlijn/Frankfurt A.M./New York/Parijs/Wenen, 1995.

H. DE WITTE, 'Racisten of apatici? Een empirische analyse van de politieke en maatschappelijke opvattingen van kiezers van het Vlaams Blok in 1989 en van de motivering van hun stemgedrag', in: E. DESLE en A. MARTENS (red.), *Gezichten van hedendaags racisme*. Brussel, 1992.

B. DUCOLI en S. PANCEIRA, 'Nationale vakbonden en immigratie', *Kultuurleven*, 7, 1977.

H.B. ENTZINGER, 'Migratie- en minderhedenbeleid in Europees perspectief', in: J.M.M. VAN AMERSFOORT en H.B. ENTZINGER, *Immigrant en samenleving*. Deventer, 1982.

H. GIJSSELS, *De barbaren. Migranten en racisme in de Belgische politiek*. Berchem, 1988.

J.M. GRIMMEAU, 'De immigratiegolven en de spreiding van de vreemdelingen in België', in: A. MORELLI (red.), *Geschiedenis van het eigen volk. De vreemdeling in België van de prehistorie tot nu*. Leuven, 1993.

J. HAEX, 'Buitenlandse arbeidskrachten in het produktieproces', *Kultuurleven*, 9, 1976.

P. HULLEBROECK, 'Het algemene migrantenbeleid en de wetgeving over de vreemdelingen', in: A. MORELLI (red.), *Geschiedenis van het eigen volk. De vreemdeling in België van de prehistorie tot nu*. Leuven, 1993.

D. LUYTEN, *Sociaal-economisch overleg in België sedert 1918*. Brussel, 1995.

A. MARTENS, *25 Jaar wegwerparbeiders. Het Belgisch immigratiebeleid na 1945*. Leuven, 1973.

A. MARTENS, 'Migratiebewegingen: huidige toestand en vooruitzichten. Proeve van theorie voor vakbondspraktijk', *Gids op Maatschappelijk Gebied*, 85, 1994, 6-7.

A. MARTENS en L. DENOLF, 'Sociale ongelijkheid op de arbeidsmarkt: de ethnische determinant', *Tijdschrift voor Sociologie*, 12, 1991, 3-4.

A. MEYNEN, 'Crisis, sterke staat en fasciseringsprocessen. Enkele conclusies uit de Belgische ervaring (1967/68-1990)', in: H. DE SCHAMPHELEIRE en Y. THANASSEKOS (red.), *Extreem-rechts in West-Europa*. Brussel, 1991.

F. MOULAERT, 'Gastarbeid is de spil van de industriële productie in West-Europa', *Kultuurleven*, 9, 1976.

F. MOULAERT, 'Met vreemde arbeid tegen crisis', *Gids op Maatschappelijk Gebied*, 70, 1979, 3.

F. MOULAERT, 'Vreemde werknemers, werkgelegenheid en sociale zekerheid', in: A. MARTENS en F. MOULAERT (red.), *Buitenlandse minderheden in Vlaanderen-België. Wetenschappelijke inzichten en overheidsbeleid*. Antwerpen/Amsterdam, 1985.

F. MOULAERT en A. MARTENS, 'Arbeidsproces, sectorale dynamiek en gastarbeid in België (1970-1977)', in: J.M.M. VAN AMERSFOORT en H.B. ENTZINGER, *Immigrant en samenleving*. Deventer, 1982.

A. PHIZACKLEA en R. MILES, *Labour and racism*. Londen/Boston/Henley, 1980.

M. PONCELET, *Analyse des attitudes syndicales à l'égard de l'immigration en Belgique* (CSC et FGTB). Luik, UL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1983.

J. RENDERS, *Gastarbeiders en vakbondswerking in de Kempense steenkoolmijnen*. Leuven, KUL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1972.

- T. REUBSAET, 'Arbeidsmarkt en arbeidsbestel', in: H.B. ENTZINGER en P.J.J. STIJNEN (red.), *Ethnische minderheden in Nederland*. Amsterdam, 1990.
- C. SACCOMANO, *Syndicat et immigration: discours et pratiques ... Aujourd'hui préfigure demain*. Luik, UL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1981.
- W. SIMON, *L'élection des représentants syndicaux de nationalité étrangère aux conseils d'entreprise et comités de sécurité et d'hygiène*. Luik, UL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1981.
- M. SWYNGEDOUW, 'Nieuwe waardenoriëntaties in de Vlaamse politiek' in: E. DESLE en A. MARTENS (red.), *Gezichten van hedendaags racisme*. Brussel, 1992.
- M.E. URBERUAGA, *Syndicat et immigration: discours et pratiques. Hier explique aujourd'hui*. Luik, UL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1981.
- J.M.M. VAN AMERSFOORT, *Immigratie en minderheidsvorming. Een analyse van de Nederlandse situatie, 1945-1973*. Amsterdam, 1974.
- P. VAN DEN EECKHOUT, 'Les salaires dans la construction de 1815 à 1990', *Les Cahiers de la Fonderie*, 1995, 19.
- J. VAN DE VELDE en J. VAN VELZEN, 'De Nederlandse vakbonden, internationale solidariteit en buitenlandse werknemers: ideologie en werkgelegenheid', in: F. BOVENKERK (red.), *Omdat zij anders zijn. Patronen van rassendiscriminatie in Nederland*. Amsterdam, 1980.
- G. VANDEWALLE, 'De economische ontwikkeling in België, 1945-1980', *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, Haarlem, 1979.
- S. VANERMEN, *De houding van de socialistische vakbond ten aanzien van de migranten (1975-1986): integratie, assimilatie of marginalisering?*. Brussel, VUB, UIAP-rapport nr. 10.
- G. VANTHEMSCHE, *De werkloosheid in België, 1929-1940*. Berchem, 1989.
- A. VERBRUGGHE, *De driedelige Commissie voor de Vreemde Arbeidskracht. Studie van een overlegstructuur*. Leuven, KUL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1974.
- E. WITTE, 'Migranten en immigranten als voorwerp van wetenschappelijk onderzoek', in: E. DESLE, R. LESTHAEGHE en E. WITTE (red.), *Denken over migranten in Europa*. Brussel, 1993.
- E. WITTE en J. CRAEYBECKX, *Politieke geschiedenis van België sinds 1830. Spanningen in een burgerlijke democratie*. Antwerpen, 1985.

**La FGTB, les migrations internationales de main-d'œuvre et
les travailleurs immigrés de 1960 à 1974
internationalisme et défense des intérêts nationaux**

KATHLIJN PITTOMVILS

RÉSUMÉ

Cet article étudie l'attitude et la position du syndicat socialiste belge à l'égard de l'immigration de la main-d'œuvre étrangère de 1960 à 1974. Au cours des années soixante, le syndicat socialiste (FGTB) préconise une immigration réglementée et contrôlée en fonction des besoins du marché du travail national. Suite à la détérioration du climat économique au début des années septante, il radicalise sa position; son appel à une limitation drastique de l'immigration en témoigne. Dans cette perspective, la FGTB opère ainsi une division fondamentale entre le marché du travail réservé aux travailleurs autochtones et celui de la main-d'œuvre d'origine étrangère. Pareille segmentation s'avère également nécessaire afin de maintenir et d'étendre les relations sociales d'après-guerre.

D'ailleurs la FGTB, en un certain sens, a toujours adopté la logique patronale en la matière, en légitimant la politique de l'immigration menée par les employeurs et par le gouvernement. Dans cette optique, le syndicat socialiste garantit en fait les conditions de la mobilisation fonctionnelle de la main-d'œuvre étrangère dans le cadre du mode de production capitaliste. On constate simultanément une divergence marquée entre le discours de la FGTB, dans lequel elle fait preuve de solidarité avec les travailleurs immigrés et requiert pour ceux-ci une égalité complète avec la main-d'œuvre belge, et ses interventions concrètes, soutenant de nombreuses mesures fondamentalement discriminatoires.

L'aide concrète, les initiatives de formation et de l'intégration des travailleurs immigrés dans le mouvement ouvrier ne s'effectuent pas de manière systématique; elles sont en général conçues d'un point de vue belge; elles ne prennent pas toujours en compte les demandes et les besoins des immigrés eux-mêmes. C'est seulement quand le syndicat réalise que les travailleurs immigrés font partie intégrante de la classe ouvrière belge et quand ce groupe acquiert un poids significatif lors des élections sociales qu'il tâche de rencontrer leurs intérêts.

**The socialist union, international labour migration
and 'guest workers':
internationalism versus national defense**

KATHLIJN PITTOMVILS

SUMMARY

This article studies the stance and the position of the socialist union in relation to the migration of foreign labor in the period 1960-1974. During the 60s the socialist union (ABVV) was the proponent of a regulated, controlled immigration in function of the needs of the national labor market. The union radicalized their standpoint under the influence of the deteriorated economic climate at the beginning of the 70s as evidenced by an appeal for a drastic curb on immigration. In this way the ABVV essentially also brought about the division between the labor markets for indigenous workers and workers of foreign origin. This segmentation was then also necessary to expand and maintain postwar social relations. Furthermore, the ABVV, in a certain sense, even employed the employer's logic through the legitimization of the immigration policy pursued by the employers and the government, and in this way in fact also guaranteed the requirements for the functional mobilization of foreign manpower in the capitalist mode of production. At the same time a remarkable discrepancy was found between the discourse of the socialist union, on the one hand, in which the union showed solidarity and demanded complete equality for 'guest workers' and Belgian workers, and its concrete interventions which supported a number of fundamentally discriminating measures. Concerning the union's concrete service and training initiatives for 'guest workers' also here the integration of foreign workers in the labor movement was not systematically put first and foremost, they were usually conceptualized from a 'Belgian' standpoint and did not consistently take into consideration the demands and the needs of the migrants themselves. Only with the realization that 'guest workers' were an integral part of the 'Belgian' working class and when this group became significant during the social elections was it attempted to realize their interests.